ФИФI ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

№64 (24.034) ● 2020 гъэм мэкъуауэгъуэм (июным) и 2, гъубж ● Тхьэмахуэм щэ къыдокI ● И уасэр зы тумэнщ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

КIуэкIуэ Казбек иригъэкIэщ КъБР-м и Правительствэм и зэIущIэ

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек видеоэпыщIэныгъэм и Iэмалхэр кIигъэсэбэпри, КЪБР-м и Правительствэм хэтхэм я зэIущIэ вэсэмахуэ иригъэкIуэкIащ.

ЗЫХЭПЛЪА Iуэхугъуэхэм ящыщщ республикэм щыщIэ социально-экономикэ щытыкIэр, лъэпкъ проектхэр, къэрал программэхэр зэрагъэзащIэ щIыкIэр, кIыщынэмыщIауэ, COVID-19-м зыщиужь лъэхъэнэм КЪБР-м и экономикэмрэ социальнэ зэпIэзэрытынигъэмрэ къызэгъэпэщыныкIэ япэ игъэщIапхъэхэм я планыр.

ЗэIущIэр къыщызIуихым щыналъэм и Iэтащхьэм къыхигъащIащ, коронавирусым къыхилъхьа зэхъуэкIыныгъэ инхэм щхьэкIэ къэмынэу, экономикэмрэ социальнэ IэнатIэмрэ я быдагъымрэ зыужьыныгъэмрэ хуэунэтIа лъэпкъ проектхэр гъэзэщIэным ехьалIа къалэнхэр зыми зэращхьэщымыхар. Уэ зэрыщIалэм къыгъуегъуэва щытыкIэм зыхэдгъэзагъэкIэрэ игъэкIэ кIуэтэн хуейщ.

Правительствэм къита хъыбарым къызэрыхэщыкIэ, промышленнэ производствэм и индексыр 2020 гъэм накъыгъэм и 1-м ирихьэлIэу 2019 гъэм и апхуэдэ лъэхъэнэм елъытауэ процентыр 116,5-рэ хъуащ. Абы и хэхъуэм хэлъхьэныгъэ нэхьбэ хуащIащ зэрылажьэ Iэмэлисымэхэр - компьютерхэр, электрон, оптикэ хьэпшыпхэр, электрооборудованэхэр, пхъэщхьэмыщхьэпсэхэр, щыгъынхэр, унэльащIэхэр, бытовой химиер - къыщIэзыгъэкI IэнатIэхэр. Процентыр 3,4-кIэ хэхъуащ мэкъумэш хозяйствэм кьилэжьми. Мылъку нэхъыщхьэм къыхуаутIыпща инвестицэр япэ кварталым процентыр 106-м нэсащ.

Арщхьэкlэ къэралым я къыщыхалъхьа къыпэзыубыдэ Iэмалхэм я зэран куэдым екIащ, псом япэрауэ, потребительскэ рынокым и щытыкIэм. Апхуэдэу хэщIащ розничнэ сатум, щагъашхэ Iэхуущlапlэхэм, цIыхухэм пщIэкIэ Iэхутхьабзэ щыхуащIэ Iэнатlэхэм кьалэжьым.

ЛэжьапIэнщэу зезыгъэтхахэм я бжыгъэм хэхъуащ - нобэ апхуэдэхэр цIыху 23 622-м нэсащ. Адрей Iуэхугъуэхэми кьадэкIуэу, ар къыхэкIащ лэжьапIэнщэу кьалъытауэ республикэм щыпсэухэм зэ ящыдIыпыкъэ папщIэ щыналъэм сом мини 5 зэрыщащгъуэвар. ЦIыху мин 12-м щIигъум апхуэдэ ахъшэ яIэрыхьащ псори зэхэту сом мелуан 64-м нэблагъэу. Зэман гъунэгъум апхуэдэ дэIепыкъуныгъэу псори зэхэту сом мелуанищ иджыри иратынущ цIыху мини 3-м.

КЪБР-м зэщIэзыгъэуIуэ и бюджетымрэ щыпIэ бюджетхэмрэ кьахэхъуэ налог, налогыу щымыт мылькум хэщIащ. БлэкIа мазитхум кьириубыдэу ар проценти 10-кIэ ехуэхащ. Социально-экономикэ щытыкIэр зэрызэфIэувэ щыкIэр хэпльытэмэ, бюджетым и хэхъуэм адэкIи кIэрыхунущ.

Республикэм и Iэтащхьэм кьыхигъэщащ цIыхухэмрэ экономикэмрэ дэIыгъыныр нобэ япэ игъэщIапхъэ кьалэну зэрыщытыр. Хуей хьумэ, зэрадэпикъуэ Iэмалхэм щIэхэр яхэгъэхьапхъэщ,икIи ар псынщIэу зэфIэгъэкIыпхъащ.

КьищынэмыщIауэ, КIуэкIуэ Казбек гу лъаригъэтащ пасэу зыхуагъэувыжа социальнэ кьалэнхэр зэпагъэу зэрымыхьунур икIи бюджетым игъэт хэщIыныгъэр зэрырагъэкъужьын Iэмалхэр кьызэралъыхъапхъэр, къэрал мылъкур фейдэ нэхъ кьыпыкIыу зэрагъакIуэрэ кьагъэсэбэпкIэрэ.

ЗэIущIэм щхьэхуэу кьыщаIэтащ жылагъэхэр псыкIэ кьызэрызэгъэпэщам, ухуэныгъэр зэрекIуэкIым, социальнэ IэнатIэм и объектхэр зыхуей зэрыхуагъаззмрэ кьызыхуэт щымыIэу зэрызэрагъэпэщыкьымрэ, гъэзгу хозяйствэм екьэлIа Iэхугъуэхэр.

2020 гъэм лъэпкъ проектхэм хьыхь щыналъэ Iыхьэхэм япкъ иткIэ ящхуэну е зыхуей хуагъаззэкьыну я мурадщ сом мелларди 2 зытекIуэдэну объект 80-м щIигъ. Лъэпкъ проектхэмрэ программэмэкэмрэ гъэззэщIа хъун папщIэ иджыпстукIэ контракт 213-рэ зэращIыпкIэщ. Ахэр нэхъыбэу екьэлIащ «Щынагъуэншэ икIи фIагъ лъагэ зиIэ автомобиль гъуэгугъэр», «Демографие», «Экология», «Щэнхабзэ» унэтIыныгъэхэм.

А Iуэхугъуэм щIэгъэхуэбжьэн зэрыхуейр КЪБР-м и Iэтащхьэм къыхигъэщащ икIи дыщIигъуащ щыналъэ проектхэр зи нэIэ щIэтхэмрэ министрэмрэ я лжьыгъэр кьиззэралъытэнур программэм хьыка Iуэхугъуэхэр зэрыкIуэцIрагъэкIым зэрелъытар.

АдэкIэ КIуэкIуэ Казбек Правительствэм пщэрылъ щищIащ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэр кьиззэрыунэхурэ илъэси 100 зэрырикъум зыхуэгъэхьэзырыныбрэ гъэлъапIэныбрэ теухуауэ зэхалъхьа планым хагъэхьэну кьыхалъхьэну мыхьэнэшхуэ зиIэ объектхэмрэ лэжьыпхъэхэмрэ, щыналъэм щыпсэу дэтхэмэи и щхьэкIэ зыхиущIэн хуэдэу юбилей дахэм и фIыгъэкIэ я псэукIэр, социально-экономикэ зэIуэпэщынигъэр, гъащIэр зэрефIакIуар.

ЗэIущIэм и кIэхым КIуэкIуэ Казбек кьыхигъащIащ: «Дэтхэнэ зы кризисри - ар зи чэзу Iэмалщ, дэ зэдгъэхуплIэну ди кьалэну. Щхьэж зыпэрыт унэтIныныгъэм и зэфIэкI псори ирихьэлIэн хуейщ, зэгъусэу адэкIэ жыджэру дыкIуэтэн папщIэ!».

КЪБР-м и Iэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-Iуэхущlапlэ.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Iэтащхьэ и деж езыхэм яфIэфIу псапащIэ кьалэнхэр зэфIэзыгъэкIхэм (волонтёрхэм) я Iуэхуэхмкlэ щыIэ Советым хэтхэр кьэщтэным и Iуэхукlэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и Указ

1. Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и деж езыхэм яфIэфIу псапащIэ кьалэнхэр зэфIэзыгъэкIхэм (волонтёрхэм) я Iуэхуэхмкlэ щыIэ Советым хэтхэр кьэщтэн.

2. Кьэру имыIэжу кьэлъытэн «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и деж езыхэм яфIэфIу псапащIэ кьалэнхэр зэфIэзыгъэкIхэм (волонтёрхэм) я Iуэхуэхмкlэ щыIэ Советым теухуауэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм 2018 гъэм жэпуэгъуэм и 2-м кьыдигъэкIа Указ №145-УГ-м и 2-нэ пунктым и ещанэ абзацым.

3. Мы Указым кьару егъуэт Iэ щыщIэздза махуэм щегъжьауэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIУЭКIУЭ Казбек

Налшык къалэ,
2020 гъэм накъыгъэм и 27-м
№58-УГ

(Советым хэтхэр 2-нэ нап. итщ).

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и щыналъэм щIэуэ къежьа коронавирус уз зэрыщIалэр (2019-nCoV) кьыщымыгъэхъуным нэгъэсауэ хуэхьэзыру щытынымкIэ хабзэр щыгъэувыным икIи абы земыгъэубгъунымкIэ зи чэзу Iуэхуэр лэжьыным теухуауэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм 2020 гъэм гъатхэпэм и 18-м кьыдигъэкIа Указ №19-УГ-м зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэным и Iуэхукlэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и Указ

1. «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и щыналъэм щIэуэ къежьа коронавирус уз зэрыщIалэр (2019-nCoV) кьыщымыгъэхъуным нэгъэсауэ хуэхьэзыру щытынымкIэ хабзэр щыгъэувыным икIи абы земыгъэубгъунымкIэ зи чэзу Iуэхуэр лэжьыным теухуауэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм 2020 гъэм гъатхэпэм и 18-м кьыдигъэкIа Указ №19-УГ-м щы кьыкIэлъыкIуэ зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэн:

а) 2.5 пунктыр мы кьыкIэлъыкIуэм хуэдэу къэхьын:

«2.5. Санитар-эпидемиологиэ щытыкIэр ефIэкIуэжьхукIэ, цIыхухэм хуащIэ Iуэхутхьабзэхэр кьыщыдзэтегъуэвыIэн бгым лыжкIэ кьиззэрежэх гъэзгухэм, цIыху куэдым зыщагъэпсэху щIыпIэхэм, пансионатхэм, зыгъэпсэхупIэ унэхэм, турист базэхэм, санаторэ-зыгъэпсэхупIэ Iуэхущlапlэхэм (санаторэхэм), зыщагъэпсэхуузыншагъэр щрагъэфIэкIуэж сабий лагерхэм, хьэщIэщхэм, цIыху куэд зэкIуалIэ нэгъэщI унэхэу курорт щIыналъэхэм щыIэ Iэнатlэхэм, апхуэдэу щIыналъэм къэкIуэну хуейхэм (лжьыгъэ Iуэхукlэ щIыпIэм кьэкIуахэм е я кьуныкъукIэ я пщэ кьыдэхуэ кьалэнхэр зыгъэзащIэу щIыпIэхэм кьищынэмыщIа) нэхъ пасэу зрагъэтхъныкьымрэ хьэщIэхэр зыщIэсынухэр яхуэхэныкьымрэ пыщIа Iэнатlэхэм я лжьыгъэр.»;

б) 2.10 пункт щIыгъэр, мыпхуэдэу иту:

«2.10. Мы Указым и 2.1 пунктым и етIуанэ, ещанэ абзацхэмрэ 2.5 пунктымрэ кьыщыгъэлъэгъуэ мардэхэр яхуэгъэзакъым Урысей Федерацэм е Урысей Федерацэм хьихь щIыналъэхэм я командэ кьыхэхахэм хэтхэр ягъэсэн папщIэ щызэхуашэсхэм, дзэм кьулыкъу щызыщIэхэмрэ хабзэхъумэ органхэм щылажьэхэмрэ, апхуэдэуи кьэрал зэгурыIуэныгъэхэм кьыщыгъэзэгъуахэр гъэззэщIэным кьиргъэув щытыкIэхэм екьэлIа-хэм.».

2. Мы Указым кьару егъуэт 2020 гъэм мэкъуауэгъуэм и 1-м щегъжьауэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIУЭКIУЭ Казбек

Налшык къалэ
2020 гъэм накъыгъэм и 29-м
№60-УГ

КъБР-м и Iэтащхьэр хэтащ гъуэгухэр ухуэным теухуауэ екIуэкIа зэхуэсым

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек накъыгъэм и 29-м хэтащ Урысей Федерацэм транспортымкIэ и министр Дитрих Евгений иригъэкIуэкIа селектор зэIущIэм. Ар теухуауэ щытащ «Шынагъуэншэ икIи фIагъ лъагэ зиIэ автомобиль гъэгухэр» лъэпкъ проектыр гъэзэщIа зэрыхъум.

ЗэIУЩIЭМ щытепсэльыхьащ гъуэгуухуэныгъэ лъэхъэнэм и япэ екъулIэныгъэхэм. Къыхагъэщащ лъэпкъ программэхэм щыубзыхуахэм тету къэралым и субъектхэм гъуэгухэр щыухуэнымкIэ кьалэныщхуэхэр зэрыщыізэфIагъэкIыр. Лэжьыгъэхэр иокIуэкI коронавирус узыфэм пэщIэтыным хуэунэтIауэ ягъэува мардэхэм изагъэу. ЩытыкIэр зэрыгугъум щхьэкIи къэмынэу, илъэс кIуам елъытауэ нэхъыбэм хуэнэсащ. Мы илъэсым накъыгъэм и 28-м ирихьэлIэу гъуэгуу тралъхьащ метр зэбгъуэзнатIэ мелуан 14-м щIигъу, икIи кьалэну зыхуагъэувыжа псоми я процент 12,52-рэ мэхъу. Ар метр зэбгъуэзнатIэ мелуани 2,9-кIэ нэхъыбэщ илъэс кIуам и иджы хуэдэ лъэхъэнэм ирихьэлIэу ящIам нэхърэ.

«Гъуэгу сетхэр» проектым мылъкуу хухахми хагъэхъуащ. Дитрих Евгений проектхэр зэхэзыльхьэ Iэхущlапlэхэм яхуигъэуващ хухаха ахъшэр и чэзум яIэрыхьэн зэрыхуейм гулыитэ щхьэхуэ хуащIыну.

Псори зэхэту 2020 гъэм лжьыгъэм кьиззэщIиубыдэнущ объект 6000-м нэблагъэ, мардэм еэзгъыу зэрагъэпэщыжынущ гъуэгу километр 13719-рэ. Абыхэм ящыщу километр 473-рэ и кIыхьагъэу объекти 173-р зэрагъэпэщыжынущ.

Мыхьэнэшхуэ зиIэ нэгъуащI кьалэнхэм ящыщщ контрактхэр зэщIыпIэным екъэлIа лэжьыгъэри зэфIэгъэкIыныр. ЩIынальэхэм кьата бжыгъэхэм ятепщIыхьмэ, зэгурыIуэныгъэхэр щызэращIылIэн хуей планым накъыгъэм и 28-м ирихьэлIэу хагъэхьащ объект 5798-рэ - ар зэфIагъэкIын хуейм и процент 97,74-рэ мэхъу. Лэжьыгъэ ягъэзэщIэн хуейм и процент 95,3-кIэ зэгурыIуэныгъэхэр зэращIылIащ. Зэрыщыту кьалащтэмэ, Iэнатlэм щытыкIэр щытэмэу кьалъытащ.

А псоми кьадэкIуэу, зэIущIэм щытепсэльыхьащ ди кьэралым Хэку зауэшхуэм кьыщихьа текIуэныгъэр илъэс 75-рэ зэрырикъум и щыкIэкIэ кьыхалъхьа «Текlуэныгъэм и уэрам» проектыр гъэзэщIа зэрыхъу щыкIэмэи. 2020 гъэм кьириубыдэу щыналъэхэм щызэрагъэпэщыжынущ, зыхуей щыхуагъэзэнущ Текlуэныгъэм и щыкIэм, зауэм хахуэу хэтахэм я цIэкIэ зыфIаща уэрамхэм хивбыдэ гъуэгуу 400. Абы хуэунэтIа лэжьыгъэр щIагъэхуэбжьэну кьалэн ящищащ министрым.

ЗэIущIэм и кIэухыу кьыхагъэщащ лъэпкъ проектыр щыналъэхэм щыгъэзэщIэным кьрикIуэнухэр, псом япэрауэ, ар зи пщэ дэлъ Iэнатlэхэм я унафэщIэхэм я Iуэху кьиззэгъэпэщыкIэм, лэжьыгъэхэр тэмэму зэрауэнатIым зэрелъытар. Апхуэдэуи мыхьэнэшхуэ иIэщ гъуэгу инфраструктурэм зегъэужьын Iуэхум щыналъэм исхэри кьыхэшыкIым, сыту жыпIэмэ, лъэпкъ проектым и мурад нэхъыщхьэр цIыхухэм я псэукIэр егъэфIэкIуэнырщ.

КЪБР-м и Iэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-Iуэхущlапlэ.

Сабийхэр хъумэным и дунейпсо махуэм и щIыхькIэ

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек «Instagram»-м щиIэ напэкIуэцIым республикэм щыпсэухэм щохъуэхъу

«Ди сабийхэм я нэгум кьрих гуфIэгъуэр, зыIэрагъэхьэ екъулIэныгъэхэмрэ лъагапIэщIэхэмрэ ахэр зэрыригушхуэр балигъхэм ди дежкIэ нэхъ лъапIэ дыдэу щыIэхэм ящыщщ.

САБИЙХЭР хъумэныр, анэхэм защIэгъэкъуэныр, кьыгущIэхъуэ щIэблэм я нобэрей махуэмрэ я кьэкIуэнымрэ сакъыу дахущытыныр сыт щыгъуи щытащ икIи кьонэж ди кьэралым и социальнэ политикэм щынэхъыщхьэ дыдэу. Сыту жыпIэмэ, сабийгъэмрэ къэжэпхъыгъэмрэ я зэманыр щIыхур гъащIэм лъэ быдэкIэ хэуэвэныкIэ мыхьэнэшхуэ дыдэ зиIэ лъэхъэнэру щытщи. ИкIи дэ ди зэхуэдэ кьалэнщ республикэм и сабийхэм я мурадхэр зрагъэхъулIэн, узынышу, насыпыфIэу кьэхъуэн папщIэ зыхуеину псомкIи кьиздгъэпэщыну.

Нобэ, Сабийхэр хъумэным и дунейпсо махуэм, си гуп кьыбгъэдэкIыу фIыщIэ зыхуейныну сыхуейщ зи гъащIэр сабийхэм тыхь яхуэзыщIахэм - адэ-анэхэм, гъэсакIуэхэм, егъэджакIуэхэм, узынышагъэр хъумэн, социальнэ IэнатIэхэм я лжьыкIуэхэм.Фыщlэ фхузощI кьыхэфха Iэщlагъэм фызэрызэпэжьым, фи кьару фемыблэжу фызэрыплажьэм папщIэ.

Фэри Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щыпсэу псоми сынывохъэхъу гуматщIэ дызыщI мы гуфIэгъуэ махуэмкIэ!», - итщ КЪБР-м и Iэтащхьэм «Instagram»-м щиIэ напэкIуэцIым.

КЪБР-м и Iэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-Iуэхущlапlэ.

Iэ тедзэгъуэр йокIуэкI

Мэлыжьыхьым и 1-м щIидзауэ йокIуэкI 2020 гъэм и етIуанэ илъэс ныкъуэм цIыхухэм яIэрыхьэну газетхэм, журналхэм Iэ тедзэныр.

Иджыпсту щыIэ щытыкIэм ипкъ иткIэ, цIыхухэм Iэмал яIэщ пощтхэм мыкIуэу, я унэ щIэсыжу газетхэм Iэ традзэну - Урысейм и Пощтым и сайтым иIэ podpiska.pochta.ru жьхуиIэмкIэ апхуэдэ Iуэхутхьабзэр зэфIагъэкIыфынущ, къэралым кьыщыдэкI газет, журнал минитхум ящыщ дэтхэнэ зыми Iэ трырагъэдзэнущ. Iуэхутхьабзэр тэмэму зэтеухуауэ щытщи, дэнэ щыIупIэ щыпсэуми апхуэдэ щыкIэкIэ Iэ традзэфынущ нэхъ дзэныхъ кьыдэкIыгъуэхэм.

«Адыгэ псалъэр» зыIэрыхьэну хуейхэм хьыбар фыдогъащIэ: мазэ 6-м ди газетым и уасэр сом 696-рэ кIэлпейкIэ 30-рэщ.

Ди индексыр П 5894

И бюджетыр зыхущыщIэхэр иригъэкъужын папщIэ Къэбэрдей-Балъкъэрым къратынущ сом мелуани 180-м щIигъу

Урысей Федерацэм и Правительствэм щыналъэхэм яридэIепыкъуным хухихащ сом меларди 100. Абы теухуа унафэм Iэ щIидзащ УФ-м и Правительствэм и Унафэщ Мишустин Михаил. Субсидиехэр республикэ бюджетхэм хуауатIыпщынущ, 2020 гъэм накъыгъэм и 1-м ирихьэлIэу абыхэм кьаIэрыхьа налогхэр, налогыу щымыт мылькухэр илъэситI блэкIам яIа хэхъуэхэм нэхърэ нэхъ мащIэ хъуащи, ахэр ирагъэкъужын папщIэ.

УНАФЭМ ипкъ иткIэ, Къэбэрдей-Балъкъэрым хухах сом мелуани 180-м щIигъу. Ар тращIыхьащ республикэ бюджетым и хэщI нэхъыщхьэхэм.

Федеральнэ дэIепыкъуныгъэм хуэдэу щыпсэухэм я къэралым и социальнэ политикэм щынэхъыщхьэ дыдэу. Сыту жыпIэмэ, сабийгъэмрэ къэжэпхъыгъэмрэ я зэманыр щIыхур гъащIэм лъэ быдэкIэ хэуэвэныкIэ мыхьэнэшхуэ дыдэ зиIэ лъэхъэнэру щытщи. ИкIи дэ ди зэхуэдэ кьалэнщ республикэм и сабийхэм я мурадхэр зрагъэхъулIэн, узынышу, насыпыфIэу

● Гъуэгу ухуэныгъэхэр

ЛашкIутIэ къуажэм кIуэцIрокI

«Шынагъуэншэ икIи фIагъ лъагэ зиIэ автомобиль гъуэгухэр» лъэпкъ проектыр гъэзэщIэным Къэбэрдей-Балъкъэрым зыщеубгъу.

IУАЩIХЬЭМАХУЭ муниципальнэ щыналъэм щыззрагъэпэщыжьм щIадзащ Прохладнэ - Iуащхьэмахуэ автомобиль гъуэгум хуэзышэ метр 3435-рэ зи кIыхьагъ Iыхьэр. Ар кIуэцIрокI ЛашкIутIэ къуажэм и курыкупсэм.

Кърахьэжьа лэжьыгъэхэм хеубыдэ гъуэгум тепъ асфальтIыр зэрахъуэкIыныр, псы щIэжьплIэхэр ирагъэфIэкIуэныр, лъэмыжжэр кьанэ щымыIэу зэрагъэпэщыжу, лъэс лъагъуэхэр кьагъэщIэрэщIэжьныр.

Нобэкlэ зэфIэкIащ псы щIэжьплIэхэр гъэкъэбзэныр, лъэмыжжэм едзыпIа щIыпIэхэм кьатекIа жыг къуацэхэр пыупщIыныр. АдэкIэ иужь ихьащ асфальтыр гъуэгум зэрыпералъхьэнум хуэзыкъэзыпIыным.

Лэжьыгъэхэр зэфIагъэкIыну я мурадщ дызэрыплъэсым и жэпуэгъуэ (октябрь) мазэм и 30-м пщIондэ.

ХЬЭТАУ Ислъам.

Нобэрэ пщэдейрэ

Мэкъуауэгъуэм и 2, гъубж

♦Къэуат зыщIэлъ ерыскъыпрэ шухынкIэ емыгъэлеиныпрэ я махуэщ

♦Италием егъэлъапIэ Республикэ щыхъуа махуэр *(1946 гъэм)*

♦Азербайджаным и гражданин авиацэм и лэжьакIуэхэм я махуэщ

♦1920 гъэм РСФСР-мрэ Тыркумрэ дипломатие зэхущытыкIэ зэхуаIэ хъуащ.

♦1924 гъэм США-м щыпсэу индейцхэр а къэралым и цIыхуу къиззэралъытэ гражданэм Iэ щIадзащ.

♦1928 гъэм Налшык тхыль тедзапIэ кьащIэзIуахащ.

♦1931 гъэм Лондон (Инджылыз) щызэхэтащ Газым елэжьхэм я дунейпсо зэгухэнныгъэ кьиззэгъэпэщыным теухуа унафэ кьыщащта конференцэ.

♦1953 гъэм Елизаветэ ЕтIуанэр Инджылызым и пащтыхь гуащэ хъуащ.

♦1955 гъэм Байконур космодромыр ухуэн щIадзащ.

♦1962 гъэм Новочеркасск щызэтраукIащ уасэхэр зэрыдгагъэуеямкIэ зэрымыарэзыр жаIэну уэрамым кьыдыкъа цIыху мамырэр. Абы щыгъуэ цIыху 24-рэ хэкIуадащ, 39-рэ уIэгъэ хъуащ. Къэралым кьыпэуважэ ягъэхъуанщэри, суд унафэкIэ цIыхуибл яуклащ, 114-рэ ягъэтIысащ.

♦1976 гъэм СССР-мрэ Филиппины Республикэмрэ дипломатие зэхущытыкIэхэр яку дэлъ хъуащ.

♦Совет тхакIуэ, драматург цIэрыIуэ **Тренёв Константин** кьиззэралъхуэрэ илъэси 144-рэ ирокъу.

♦Адыгэ сурэтыщI **ЛъапцIэрыщэ Нурбий** и ныбжьыр илъэс 83-рэ ирокъу.

♦УсакIуэ, журналист **Хьэту Пётр** и ныбжьыр илъэс 70 ирокъу.

♦Урысей акитрэ, УФ-м и цIыхубэ артисткэ **Яковлевэ Алёнэ (Еленэ)** и ныбжьыр илъэс 59-рэ ирокъу.

♦Теннисист цIэрыIуэ, УФ-м спортымкIэ щIыхь зиIэ и мастер, Дэвис и Кубокыр кьэзэзыхьа **Давыденкэ Николай** и ныбжьыр илъэс 39-рэ ирокъу.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэриты мкIэ, Налшык пшэр техьэ-текIыу щыщIынущ, пIалъэ-пIалъэкIэрэ уэшх кьыщешхынущ. Хуабэр махуэм градус 23 - 25-рэ, жэщым градус 15 - 18 щыхъунущ.

Мэкъуауэгъуэм и 3, бырэжьей

♦Лъакъуэрыгъажэм и дунейпсо махуэщ

♦Черногорием егъэлъапIэ кьэрал щхьэхуит щыхъуа махуэр. Абы и парламентым 2006 гъэм мэкъуауэгъуэм и 3-м унафэ кьищтащ, Сербием кьыгуокIыу, Черногориер зыми и унафэ щIэмыт щынальэ щхьэхуэ зэрыхъум теухуауэ икIи ар дунейм и кьэрал псоми кьанэ щымыIэу кьалъытауэ щытащ. А гъэ дыдэм мэкъуауэгъуэм и 28-м ар хагъэхьауэ щытащ Лъэпкъ Зэкъуэтхэм я Зэгухьэныгъэм.

♦1571 гъэм кьрым хъан Долэт-Джэрий и дзэм Москва игъэсащ.

♦1864 гъэм Урысейм иIэ зоологие хадэр кьыщыззэIуахащ.

♦1869 гъэм Курск - Харьков - Азов гъуэгу Iуэгум мафIэгугъэ ирикIуэу щIадзащ.

♦1907 гъэм ЕтIуанэ Къэрал Думэр зэбграуатIыпщыкIыжащ.

♦1917 гъэм Советхэм я япэ съездыр кьиззэIуахащ.

♦1918 гъэм ЦIыхубэ комисархэм я советым унафэ кьищтащ «Третьяковым и галереер къэрал мылькуу кьэлъытэным теухуауэ».

♦1930 гъэм къэралым Лэжьыгъэмрэ зыхъумэжьыныкIэ и советым унафэ кьищтащ Беломор-Балтие зэрыкIуэнымкIэ щыным теухуауэ.

♦1943 гъэм къыщыззэрагъэпэщащ Iуэпкъыр нэмыцэ фашистхэм ящыхъумэным хуэгъэпса комитет.

♦1943 гъэм яхащ зауэ зэманым зэхакъутауэ щыта Налшык лы комбинатыр зэфIэгъэувэжьын.

♦1992 гъэм Урысей Федерацэм ШынагъэншагъэмкIэ совет къыщыззэрагъэпэщащ.

♦Совет нейрохирург цIэрыIуэ, СССР-м медициндэ щIэныгъэхэмкIэ и академием и япэ президенту, абы и академикыу щыта, Социалист Лэжьыгъэм и ЛIыхъужь **Курденко Николай** кьиззэралъхуэрэ илъэси 144-рэ ирокъу.

♦Революционер, Урысейм и Гъэзэщlакlуэ комитет хэхъущхьэм и унафэщIу щыта **Свердлов Яков** кьиззэралъхуэрэ илъэси 135-рэ ирокъу.

♦Совет режиссёр, СССР-м и цIыхубэ артист, Социалист Лжьыгъэм и ЛIыхъужь **Герасимов Сергей** кьиззэралъхуэрэ илъэси 114-рэ ирокъу. Абы и цIэр зэрехэ КинематографиемкIэ урысейпсо кьэрал университетым.

♦Кубэм и Къэрал советымрэ и Министрхэм я советымрэ я унафэщI, Кубэм и компартым и ЦК-м и япэ секретарь **Кастрэ Рауль** и ныбжьыр илъэс 89-рэ ирокъу.

♦Биологие щIэныгъэхэм я доктор, профессор, сабийхэм папщIэ тхыль кьэщ кьыддзэзыгъэкIа тхакIуэ **Тамбий Александр** и ныбжьыр илъэс 85-рэ ирокъу.

♦Публицист, КЪБР-м щIыхь зиIэ и журналист, «Адыгэ псалъэ» газетым и обозреватель **Шал Мухьэмэд** и ныбжьыр илъэс 72-рэ ирокъу.

♦Радиожурналист, Урысей артиадэм и лауреат **Багъэтыр Нинэ** кьыщалъхуа махуэщ

♦КЪБР-м щIыхь зиIэ и уху кIуэ **Ещтрэч Сулътан** и ныбжьыр илъэс 62-рэ ирокъу.

♦Кубаным и къэрал, политикэ лэжьакIуэ, Успенскэ районымрэ Армавир щыта лэмрэ я Iэтащхьэу щыта, Краснодар крайм и губернаторым и япэ кьэуэдзэу щыта, УФ-м мэкъумэшым и министрым и япэ кьэуэдзэ **Хьэту Жамболэт** и ныбжьыр илъэс 58-рэ ирокъу.

♦Атлетикэ псынщIэм щиIэ зэфIэкIхэмкIэ дуней псом щIэрыIуэ щыхъуа, Олимп Джэгуэм тIэунейрэ щытекIуа **Исинбаевэ Еленэ** и ныбжьыр илъэс 38-рэ ирокъу.

♦Испанием щыщ теннисист, Олимп чемпион, а спорт лIэужьыгъэмкIэ 2008 - 2011 гъэхэм дуней псом бжьыпэр щызыIыгъа **Надаль Рафаэль** и ныбжьыр илъэс 34-рэ ирокъу.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэриты мкIэ, Налшык пшэр техьэ-текIыу щыщIынущ, пIалъэ-пIалъэкIэрэ уэшх кьыщешхынущ. Хуабэр махуэм градус 20 - 22-рэ, жэщым градус 14 - 15 щыхъунущ.

Зыгъэхьэзырар
ЖЬЭКIЭМЫХЬУ Маринэщ.

Лъэпкъ Iуащыгъэ:

Сабий щIэхъуэпсым гущэпс ед.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іэтащхьэм 2020 гъэм накъыгъэм и 57-м къыдигъэкІа Указ №258-УГ-мкІэ къащтащ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іэтащхьэм и деж езыхэм яфІэфІу псапащІэ къалэнхэр зэфІэзыгъэкІхэм (волонтёрхэм) я Іуэхухэмкіэ щыІэ Советым ХЭТХЭР

Хъубий М. Б. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствэм и Унафэщіым и къуэдзэр *(Советым и унафэщІщ)*

Езауэ А. Къ. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм цІыхухэр егъэджэнымкІэ, щІэныгъэмрэ щІалэгъуалэм я Іуэхухэмкіэ и министрым и къалэнхэр зыгъэзащІэр

Алексейчик Т. И. - «Езыхэм яфІэфІу псапащІэ къалэнхэр зэфІэзыгъэкІхэм *(волонтёрхэм)* я лэжьыгъэм зегъэубгъуфынымкІэ центру Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щыІэр» фейдэ къеГъэщІыным пымыщІа автономнэ зэгухьэныгъэм и генеральнэ директорыр *(зэгурыІуаУэ)*

Асанов А. У. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм лэжьыгъэмрэ цІыхухэм социальнэу къащхьэщІжьыныкІэ и министрыр

Ахъуэхъу Т. Б. - Налшык къалэ округым и щІыпІэ адміни-страцэм и Іэтащхьэр *(зэгурыІуаУэ)*

Бэрбэч А. Хь. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм ухэныгъэмрэ псэупІэ-коммунальнэ хозяйствэмкІэ и министрыр

Геккиев С. З. - «Бэрбэч Хь. М. и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университет» профессиональнэ щІэныгъэ нэхъыщхьэ щрагъэгъуэт федеральнэ къэрал бюджет Іуэхущапіэм гъэсэныгъэ лэжьыгъэмрэ социальнэ Іуэхухэмкіэ и проректорыр *(зэгурыІуаУэ)*

Гулиев М. Х. - «Къабардэкалджыкэ я Урысей зэгухьэныгъэ» Урысейпсо жылагъуэ организацэм и Къэбэрдей-Балъкъэр щІыналъэ къудамэм и унафэщІыр *(зэгурыІуаУэ)*

Гуппоев Т. Б. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Жылагъуэ палатэм граждан жылагъуэм хэгъэпса институтхэм зегъэужьыныкъо щІыпІэ унафэр зегъэкІуэныкІэ органхэм ядэлэжьэныкІэ и комиссэм и унафэщІыр *(зэгурыІуаУэ)*

Емуз Н. Гъу. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым Егъэджэныгъэмкіэ, щІэныгъэмрэ щІалэгъуалэ политикэмкІэ и комитетым и унафэщІыр *(зэгурыІуаУэ)*

Жаным С. Р. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм ЦІыхухэр егъэджэнымкІэ, щІэныгъэмрэ щІалэгъуалэм я Іуэхухэмкіэ и министерствэм и «Іуэху куэдым тегъэпсихьа щІалэгъуалэ центр» къэрал бюджет Іуэхущапіэм и унафэщІыр *(зэгурыІуаУэ)*

Къалэбатэ Р. М. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм узыншагъэр хъумэныкІэ и министрыр

Къаскъуп І. Ф. - «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и ЦІыхубзхэм я зэгухьэныгъэ» щІыналъэ жылагъуэ организацэм и унафэщІыр *(зэгурыІуаУэ)*

КІэрэф Р. Хь. - Къэрал кІуэцІ Іуэхухэмкіэ министерствэу Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щыІэм и полицэм и унафэщІым жылагъуэ хабзэр хъумэныкІэ и къуэдзэр *(зэгурыІуаУэ)*

Къумахуэ М. Л. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щэнхабзэмкІэ и министрым и къалэнхэр зыгъэзащІэр

Къумыкъу К. З. - «ТекІуэныгъэм и волонтёрхэр» Урысейпсо жылагъуэ зэщІэхъееныгъэм и Къэбэрдей-Балъкъэр щІыналъэ къудамэм и зэщІэгъэуІуаКІэр *(зэгурыІуаУэ)*

КІуращын А. В. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм граждан жылагъуэ Іуэхущапіэхэм ядэлэжьэныкІэ щІэныгъэмкІэ и министрым и къалэнхэр зыгъэзащІэр

Къущхьэ З. А. - «Уэрэшыгъэ хъумэн Іэнатіэм и волонтёрхэр» Урысейпсо жылагъуэ зэщІэхъееныгъэм и Къэбэрдей-Балъкъэр щІыналъэ къудамэм и зэщІэгъэуІуаКІэр *(зэгурыІуаУэ)*

Мокаев А. М. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм цІыхухэр егъэджэнымкІэ, щІэныгъэмрэ щІалэгъуалэм я Іуэхухэмкіэ и министрым и къуэдзэр *(Советым и секретарщ)*

Мэкъуауэ Т. В. - граждан жылагъуэм зегъэужьыныкъо хэгъэпса институтхэм зещІэгъэкъуэным телажьэ «Къызэгъэпэщынигъэ» Къэбэрдей-Балъкъэр щІыналъэ жылагъуэ зэгухьэныгъэм и президентыр *(зэгурыІуаУэ)*

Надежин М. В. - Урысей Федерацэм Граждан зыхъумэжыныгъэмкІэ, хьазэрымыкІуэ щытыкІэхэмрэ дунейм и кхъухькъащІэ щынагъуэхэм я лъэужьыр гъэкІуэдыжьыныкІэ и министерствэм и Управленэ нэхъыщхьэу Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щыІэм и унафэщІыр *(зэгурыІуаУэ)*

Рахаев Б. М. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм экономикэ зыужьыныгъэмкІэ и министрыр

Сыжажэ А. С. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм «Уи Гъунэгъуэм дэІэпыкъу» волонтёрхэм я республикэ сабий-щІалэгъуалэ жылагъуэ зэгухьэныгъэм и унафэщІыр *(зэгурыІуаУэ)*

Тюбеев А. И. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іэтащхьэм и чэнджэщэгъуэр

Хьэсанэ И. М. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм спортымкІэ и министрым и къалэнхэр зыгъэзащІэр

Шаваев И. П. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щІыуэпс хъугъуэфІыгъуэхэмрэ экологиемкІэ и министрыр

Шаваев М. О. - «Кавказ Ищхьэрэм Гъуэзджэхэмкіэ и къэрал институт» щІэныгъэ нэхъыщхьэ щрагъэгъуэт къэрал бюджет Іуэхущапіэм культурологиемкІэ и кафедрэм и унафэщІыр *(зэгурыІуаУэ)*

ЩІыхьмырзэ М. М. - «КІуэкІыу В. М. и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал мэкъумэш университет» щІэныгъэ нэхъыщхьэ щрагъэгъуэт федеральнэ къэрал бюджет Іуэхущапіэм и ректоратым и чэнджэщэгъуэр *(зэгурыІуаУэ)*

Хэку зауэшхуэм имыгъэгуІа унагъуэ гъуэтыгъуейщ. Абы и ужь къэкІуэ илъэсэхэми щысхь яІахьым. А Іуэхуэм си сабиитІыр щыІэ лъапІэрышэр ирихьэлІами, щІыхубэм яшчам си анэшхуэ Хъущт ФатІимэт зэпымыууэ сыщІигъэдэІуу къекІуэкІащ.

ЗАУЭР къэмыхъей щІыкІэ, 1939 гъэм, си адэ Ахъсор Кърым Сэлэдулэ и кІуэр Къэбэрдей-Балъкъэр пединститутыр къиуахуэ Тэрч районым хыхь Ислъэмей къуажэм дзт курыт еджапІэм егъэджакІуэу щылажьэрт. А Іэнатіэм Іуту, 1940 гъэм абы унагъуэ иухуат, жылэм щыщ Хъущт Хъэзиэзт къиншэри. Си анэр абы щыгъуэм сабий гъэсапІэр и Іэмыщіэм илъу лажьэрт. Ильэсиц хуэдизкІэ Исльэмей щылэжьаэу, ди адэр щалъуа жылэжьым, Къаншыуей, дзт курыт школым и унафэщІу зегъэкІуэжат. Зауэри ди лъахэм къэсагъэхэт. Си адэм и къуэш нэхъыщІищри фронтым Іутт. Кърымрэ и зы къуэш нэхъыжькъ Хьэмышцэрэ бронь къратауэ фронтым и щІыб къыдэтт. ЦІыхухъэшхэ хъуа жылэжьым Іуэху мащІэт дэлъыр щызэфІэхьн хуейуэ?!

Я къуэшхэр зэрэзыкІуэдар къезыгъащІэ гуауэ тхылъхэр зым и ужь адрейр иту унагъуэм къыщІэрыхьэм, зы дакъикъи мыгупсысу къэна зэкъуэшитІри зауэм дэкІащ, я анэ къыпхъхэм яІъ ящІэжьыну. А зэманым Курп лъэныкъэкІэ щыІэ жылэхэр зэрызылар Мэздэгу дзт военкоматрати, фронтым Іуэхури и пэ, абы зыщагъасэу щыІащ.

Зауэм псэемыблэжу хэтащ тІури. Си адэр уІэгъэ хьэлъэ хъури, Георгиевск сымаджэщым щІэхуащ, и къуэш Хьэмышцэ Мэздэгу къалэм пэмыжьижьу хэкІуэдащ. Зауэ гущІэгъунэщэм ди лъэпкъым щыщу цІыхухэу 14 кІуати, 10-м къаГъэзэжакъым.

Си адэр уІэгъэщым зэрыщІэлъым и ухэсрапІэр си анэм къыщыІэрыхьэм, цІыхубз зыбжанэ щІыпІэу щІэупщІакІуэ ХъэІуэ кІуаУэ зэрыщытар къызэжиІэжауэ щытащ. Си адэр нэхъыфІ зэрыхъужу, зауэм Іуихьэж зэрымыкъуным щыхьэт техъуэ тхылъ къратри, шыгукІэ къашэжат. Ар 1942 гъэм и кІэзрат. Нэмыщэхэр къуажэм дэст. Зы жэщ закъуэ унэм нэху къыщарагъэкІри, къащІэмэ, зэраІэщІэкІуэдэнур я псэм ищІэрти, ди адэр щэхуу ирашэлІащ Хьэпщей къуажэм Борийх и и щыпхъу нэхъыжь Къыбэ деж. ЗэманкІэ абы щыІэри, Іуэхур нэгъуэщІуу мыхъуу, и адэанэм деж къигъэзэжащ. Арщхьэкіэ унэр нэмыщэм зэраубыдам хуэдэти, хадэбгъум къыщатІа щІыунэр пІалъэкІэ псэупІэ хуэхъуащ.

Іуэхур псэзэпылъхьэпІэт - Арыкъым ис ди сэлэтхэр нэмыщэхэм хуабжьу къахэхэрти, къуажэдэсым щыщи щыхэкІуадэ къэхъурт. ЦІыхухэр а щытыкІэм игъэгужьеІуэ жылэм я щхьэр дахьрт. Ауэ си адэшхуэанэшхуэхэу Сэлэдулэрэ Гуащэкъанрэ дэкІын ядакъым, къэкІуэжа я къуэм апхуэдизу тегужьеикІати. Быным ящыщу псэ Іуту къаХуэнэжар а зырати, тхъмышщкІитІыр абы щыгуфІыкІырт. И узыншагъэр зэрызэфІэмыувэжыпам хуэдэуи, си адэ Кърым жэщым зигъэпщкІуурэ ди сэлэтхэм гъэрыпкэ зыпылъ хъыбархэр яІэригъэхьэрт. Ахэр къызжезыІэжар си адэ къуэш Хьэмышцэ и щІалэ нэхъыжь Хьэлымщ. Абы щыгуэм ар илъэсих хъурт, и къуэш нэхъыщІэ Алий и ныбжьыр илъэситху ирикъупатэкъым. Сабий дыдэу щытатми, Хьэлым ещІэж а зэман псэзэпылъхьэпІэм щыщу - нэмыщэхэм зыщагъэпщкІуурэ Арыкъыжькъ хьэуазаш кІэ защІыртти, си адэм щыІэгуу ди сэлэтхэм зэрыхьэхуагъасэу щытари яхэту. Уеблэмэ апхуэдэ зы махуэ гуэрым ахэр зэхэуэ гуащІэ здекІуэкІым хэхуауэ щытат, я насыпти, езыхэм къалъэІэсатэкъым, гум щІэщІа шыр хэкІуэда мыхъумэ.

Зы пщыхьэщхьэ гуэрым пщІантІэм нэмыщэ зыбжанэ къыдэхутэри, Іуэм ит жэщІщІэр дахуну иужь ихьащ. Хадэм къикІыжу абы къыріхьэлІа си адэшхуэ Сэлэдулэ зимыІэжьэу унэм щІыхьэжри, фочыр къыщІихри ятрибыдащ. Нэмыщэхэм ящыщ зым и кІэрахьуэр абы кърегъапщэ. Ахэр зэрызэІэпыкІынур Тэшэ ищІэнт, унэм къыщІэкІа нэмыщэ офицеры и унафэм щІэтым къытекІиеу и кІэрахьуэр иримыгъэлъхьжамэ. Ауэ абы щхьэкІэ жэмыр дамыхун къагъэнакъым. И къуэхэм хьэдэІусу ахуиуКІну зыщыгугъа жэм закъуэр Іэщіахат лІыжь тхъэмыщкІэм.

А махуэм къыкІэлъыкІуа жэщым зэрызехьэшхуэ хъхъуащ. Іэпащ1эхуэр зэщІакъуэу пІащІэгъэкІэ жылэр ябгынэрт зэрыпхъуэкІуэхэм. А псори Хьэлым и нэкІэ илъэгъуат.

Зауэм и кІэр хьэдагъэщ, жаІэ. Хьэдагъэ мыхъужт си адэшхуэ-анэшхуэм я дежкІэ ар. Зауэ гущІэгъунэшэм я къуитхур ихьат. Шынагъуэт нэмыщэм зэхафыщІауэ зэфІэгъэувэжын хуей жылэм и тепльэри. Къуажэхэм «псэ къахьхьэжу» щыхуежьэм, школхэми 1943 гъэм и фоІадэм сабийхэм кІуэн щІадзэжащ. Си адэ Кърым жылитІым я школ унафэщІу ягъэкІуами, зыхунэса щымыІэу зауэм дыркъуэу кьытрина и уІэгъэр къэнтэжри, 1944 гъэм и ГъатхэпІэ мазэм дунейм ехьжащ. Абы ижь иту дунейм ехьжащ си адэшхуэ Сэлэдули, мыгувэу яКІэлъыкІуэжащ си анэшхуэ Гуащэхьани. Адэжь лъапсэр нэщІ щыхъум, Хьэмышцэ и щІалитІыр, Хьэлымрэ Алийрэ, Туебйхэ я анэшым ящэжащ, я анэр зэрысымаджэм къыхэкІыу. Сэри Ислъэмей къуажэм дэс си анэш Хъущтхэ псэупІэ схуэхъуащ.

Зауэ нэужь ильэсхэр егъэлеяуэ хьэлъащ: цІыхухэм яшхын ямыІэу, я фэм ирагалъхьэн ямыгъэту, гъэсапныпхъэкІи гугъу ехьу. Жэмкіэ вэрт, гъавэр Іэкіэ Іуахыжьырт, губгъуэм жэщми хэсу цІыхур лажьэрт. Сэри си анэ дэлъхуэм сыщІыгъуу губгъуэм сыдэкІырт, схуэщІэшхуэ щымыІэми, зэрыхъукІэ нэхъыжьхъэм сапэІэбэрт. Бригадирэм хуабжьу загъэткІийрт, лей щызэрахьи кхъхуу. ЩхьэтепІэншэу къэна цІыхубэхэр хэгурькъеихьат.

Си анэр 1949 гъэм унагъуэ ихьэжащ. Анэдэкіуэу хамэ лъэпкъ сримыгъашэу, си анэшхуэм сызриубыдыІэжри, балигъ сыхьухункІэ сипІащ, сригъэджащ, сигъэсащ. ГъащІэм и пІалъэм фІыуэ хэзыщІыкІ, абы и гугъуехь куэд натІэ зыхэхъуа си анэшхуэм псэухункІэ и жьІэм сыщІэтащ. Нобэ хэт и фІэщ пхуэщІи а зэман бзаджэм цІыхухэр нэхъ гущІэгъуныуэ, нэхъ гулъытэ зэхуащІу зэрыщІтар жьпІэмэ.

Дзэм къуныкъу щысщІа нэужь, Налшык къалэм дэт кооперативе техникумым сыщеджащ, Тэрч къалэм дэта райпом сыщылэжьащ.

Си адэ къуэшым и бынхэу Хьэлымрэ Алийри унагъуэ яухуэжащ. Ауэ гъащІэ мащІэщ иІар Алий - быным я насып хуиту хэплъэну хунэмыс дунейм ехьжащ.

Зэшхэм я гуныкъыгъуэт я адэ Хьэмышцэ и кІуэдыкІар зэрамыщІэр икІи зэрымыуэу абы и хьэбар лъысхъэрти, Ставрополь щыналъэм хьихьэ Стаброевскэ станицэм щыІэ сэлэт къуэшыкхъэм щІэлъу ар къаГъуэтыжащ. Накъыгъэм и 9-м ирихьэлІэу сэри я быным хэри дызэгъусэу ильэс куэдкІэ абы и кхъащхьэм декІуэлІащ.

Жьгым къудамэщІэхэр къызэрыкъуэжьым хуэдэу, ди лъэпкъыми зыкъиужьыжащ, ауэ зауэм и бынхэм ди нэгу щІэкІам хуэдэ Тхъэм зыми иримыгъэлагъу афІэкІа. Сыт хуэдэ гугъуехьрэ лъэпощхьэпорэ гъащІэм упщІигъэувэми, ар зэгуэр блэкІынурэ, а гъащІэ дыдэм укъыхэнэжынущ. Насыпщ и хабзэрэ и цІыхугъэрэ хуэпэжу ар къызэзынэкІыфм.

АХЪСОР Анибал.
Тэрч къалэ

● Тхылъыщіэ

Хьэшыр Чылар теухуауэ

Коллекционер цІэрыІуэ Тхъэхъуахъуэ Іэуес иджы дыдэ Котляровхэ Викторрэ Мариерэ я тхылъ тедзапІэм къыщыдигъэкІащ «Предметы коллекционирования, посвящённые первовосходителю на Эльбрус Килару Хашировы» тхылъыр.

КЪЭБЭРДЕЙ-БАЛЪКЪЭРЫМ иужьрей зэманым щІэупщІэ щызиІэ хъуа фалеристикэ тхыдэ унэтІныныгъэм адэкІи коллекционерхэм зрагъэужьыну дыщогъуэ. Филателием (пощт маркэхэр, конвертхэр, карточкэхэр е нэгъуэщІ бланкхэр, тхылъхэр зэхуэхьэсыныр) и унэтІныныгъэ гъэщІэгъуэнхэм ящыщщ художественнэ маркэ зытелъ конвертхэр зэхуэхьэсыныр. А Іуэхугуэхэр къалъытэ къэухьым зезыгъэужьу икІи тхыдэм ухэзыгъэгъуазэу. Тхьэкъуачъуэ Іуэес къыдигъэкІа буклетхэм хигъэхьащ дыщэ, дыжьын зытебэа медалхэр, художественнэ маркэ зытелъ конвертхэр, сурэтхэр зытет конвертхэр.

«Предметы коллекционирования, посвящённые первовосходителю на Эльбрус Килару Хаширову» тхылъым щызэхуэхьэсащ фалеристикэм хьихьэ, тхыдэ, коллекционер мыхьэнэ иІэу Брамтэ щыщ адыгэлІ Хьэшыр Чылар теухуахэр. КъыдэкІыгъуэм хагъэхьахэм ящыщщ совет властыр Абхъазым зэрыщагъэуврэ ильэс 50 щрикъум ирихьэлІэу Чукбар Григорий и унафэм щІэту Іуащхьэмахуэ дэкІа гупым ирата медалыр, Чылар и сурэтыр япэу къыщыгъэльэгъуар. 1979 гъэм КъБАССР-м Альпинизмымкіэ и федерацэм Іуащхьэмахуэ щигъэкІуэкІащ дунейпсо юбилей альпиниадэ, Кавказым и бгы нэхъ льагэ дыдэр къызэрагъэІурыщІэрэ ильэси 150-рэ зэрырикъум и щІыхькІэ. Юбилей Эльбрусиадэр иригъэкІуэкІащ СССР-м и Спорткомитетым, Ставрополь крайм Альпинизмымкіэ и федерацэр дэщІыгъуу. А Іуэхугуэхэм ирихьэлІэу ягъэхьэзыра значок гъэщІэгъуэнхэр тхылъым хагъэхьащ. Альпинист значокхэм ящыщщ «Первовосхождение. 1829 г. К. Хаширов. 1890 г. А. Пастухов» дамыгъэри.

Зэман зыбжанэ дэкІыжкъуэ, «Бум-Банк» ООО-м къыдигъэкІащ «Килар Хаширов. Первовосходитель на вершину Эльбруса в 1829 г.», «Знаменитые адыги (черкесы) серием хьихьэу. Дунейпсо Арткомитетым и хэлъхьэныгъэ щІ «Первый покоритель Эльбруса кабардинец Килар Хаширов» медалыр, Чылар Іуащхьэмахуэ зэрыдэкІри ильэси 180-рэ щрикъум ирихьэлІэу къыдагъэкІар. Апхуэдэущ Хьэшыр Чылар Іуащхьэмахуэ и щыгум дуней псом щыяпэу зэрыдэкІрэ ильэси 190-рэ щрикъум ирихьэлІэу Къэбэрдей Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ, «Адыгэ псалъэ» газетым и редактор нэхъыщхьэ ХьэфІыцІэ Мухьэмэд «Хьэшыр Чылар» медалыр зэрыригъэщІар. КъищынэмыщІауэ, Хьэшыр Чылар и щІэблэ Хьэшыр Аскэр и лъэІукІэ, Къэбэрдей-Балъкъэрым и дыщэкІхэм ягъэхьэзыращ «190 лет первовосхождению на Эльбрус кабардинца Килара Хаширова» дыжьын знакыр. Хьэшыр Чылар и сурэтыр пощт маркэхэм ыкІэтхуащ. Налшык щыщ коллекционерхэм, Тхьэхъуахъуэ Іуэеси ящыгъуэу, значокхэр зэхуэхьэзыращ. Апхуэдэу Чылар траухуащ ди республикэм нэмыщІ нэгъуэщІ щІыналъэхэми къыщыдагъэкІа значокхэр.

НэхъапэІуэкІэ Тхьэкъуачъуэ Іуэес и Іэдакъэ къыщІэкІащ «Кабардино-Балкария на почтовых марках мира» (2018), «Кабардино-Балкария на почтовых художественных маркированных конвертах» (2019), «Кабардино-Балкария на двусторонних художественных маркированных почтовых карточках» (2019) буклет-альбом щхьэкІэлъыкІэхэр.

Пощт карточкэхэр лэуэжьыгуищу зэщхьэщокІ: зи напэ узыІуплъэр кьабзэ, тхыгъэ зэрыхуагъэхьынум хуэщІахэр; сурэтхэмкІэ щІэдхахэр; зы Іуэху гуэрым хуэщІа къыдэкІыгъуэ щхьэхуэхэр. Тхьэкъуачъуэм и буклетым ихуащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и щІыпІэ дахэхэр, щІыуэпс кьулейр, фэеплъхэр, цІыху цІэрыІуэхэр къызэщІабыдэу.

Буклетым традза карточкэхэр зэкІэлъахьащ адэр хьащІы-дагъэкІа гъэм елъытауэ. Апхуэдэу къыщыхьащ карточкэм и уасэр, сурэтыщІым е сурэттехьи и унэцІэр. 1961 гъэм щыщІэдзауэ карточки 105-рэ утыку кърахащ.

 Par хуэдэ ирихьэлІэу Тхьэкъуачъуэ Іуэес и Іэдакъэ СССР-м Связымкіэ и министерствэм 1953 гъэм щэкІуэгъуэм и 9-м къыдигъэкІащ. НэхъапэІуэкІэ, 1927 гъэм щыщІэдзауэ СССР-м къыщыдагъэкІыу щыта марка зытелъ конвертхэм къащхьэщыкІыу, абыхэм къэрал гербыр къыщыхьатэкъым икІи конвертым и сэмэгурабгъу льэныкъуэм сурэтхэр традзэрт. Япэ сонет художественнэ маркэ зытелъ конвертым кхъухь тету къыдагъэкІауэ щытащ.

Мы буклетхэр яхуэщхьэпэнущ коллекционерхэмрэ республикэм и тхыдэр зыщІэхэмрэ.

ТЕКІУЖЬ Заретэ.

● Зауэм и бынхэр

Жыгым къудамэщІэ къызэрыдэжьыжым хуэдэщ гъащІэри

Хабзэ хъуащи, мэкъуауэгъуэм и 1-м дэнэкІи щагъэлъапІэ Сабийхэр зыхъумэным и дунейпсо махуэр. Коронавирусым и зэранкІэ ди къэралыр, республикэр мы зэманым щытыкІэ къызэрымыкІуэм итми, махуэшхуэр ныбжьыщІэхэм гукъинэ щыхъуным дэнэкІи щыхуэнабдзэгубдзапІэщ.

МЭКЪУАУЭГЪУЭ мазэм и япэ махуэр гулъытэншэ ямыщІу, Бахъсэн щІыналъэм и администрацэм унафэ къиштащ зи узыншагъэм сэкъат иІэу районым щыпсэу сабийхэм яхуэгуэпэну. Апхуэдэ цІыкІухэр и кІэзрат. Нэмыщэхэр къуажэм дэст. Зы жэщ закъуэ унэм нэху къыщарагъэкІри, къащІэмэ, зэраІэщІэкІуэдэнур я псэм ищІэрти, ди адэр щэхуу ирашэлІащ Хьэпщей къуажэм Борийх и и щыпхъу нэхъыжь Къыбэ деж. ЗэманкІэ абы щыІэри, Іуэхур нэгъуэщІуу мыхъуу, и адэанэм деж къигъэзэжащ. Арщхьэкіэ унэр нэмыщэм зэраубыдам хуэдэти, хадэбгъум къыщатІа щІыунэр пІалъэкІэ псэупІэ хуэхъуащ.

Іуэхур псэзэпылъхьэпІэт - Арыкъым ис ди сэлэтхэр нэмыщэхэм хуабжьу къахэхэрти, къуажэдэсым щыщи щыхэкІуадэ къэхъурт. ЦІыхухэр а щытыкІэм игъэгужьеІуэ жылэм я щхьэр дахьрт. Ауэ си адэшхуэанэшхуэхэу Сэлэдулэрэ Гуащэкъанрэ дэкІын ядакъым, къэкІуэжа я къуэм апхуэдизу тегужьеикІати. Быным ящыщу псэ Іуту къаХуэнэжар а зырати, тхъмышщкІитІыр абы щыгуфІыкІырт. И узыншагъэр зэрызэфІэмыувэжыпам хуэдэуи, си адэ Кърым жэщым зигъэпщкІуурэ ди сэлэтхэм гъэрыпкэ зыпылъ хъыбархэр яІэригъэхьэрт. Ахэр къызжезыІэжар си адэ къуэш Хьэмышцэ и щІалэ нэхъыжь Хьэлымщ. Абы щыгуэм ар илъэсих хъурт, и къуэш нэхъыщІэ Алий и ныбжьыр илъэситху ирикъупатэкъым. Сабий дыдэу щытатми, Хьэлым ещІэж а зэман псэзэпылъхьэпІэм щыщу - нэмыщэхэм зыщагъэпщкІуурэ Арыкъыжькъ хьэуазаш кІэ защІыртти, си адэм щыІэгуу ди сэлэтхэм зэрыхьэхуагъасэу щытари яхэту. Уеблэмэ апхуэдэ зы махуэ гуэрым ахэр зэхэуэ гуащІэ здекІуэкІым хэхуауэ щытат, я насыпти, езыхэм къалъэІэсатэкъым, гум щІэщІа шыр хэкІуэда мыхъумэ.

Зы пщыхьэщхьэ гуэрым пщІантІэм нэмыщэ зыбжанэ къыдэхутэри, Іуэм ит жэщІщІэр дахуну иужь ихьащ. Хадэм къикІыжу абы къыріхьэлІа си адэшхуэ Сэлэдулэ зимыІэжьэу унэм щІыхьэжри, фочыр къыщІихри ятрибыдащ. Нэмыщэхэм ящыщ зым и кІэрахьуэр абы кърегъапщэ. Ахэр зэрызэІэпыкІынур Тэшэ ищІэнт, унэм къыщІэкІа нэмыщэ офицеры и унафэм щІэтым къытекІиеу и кІэрахьуэр иримыгъэлъхьжамэ. Ауэ абы щхьэкІэ жэмыр дамыхун къагъэнакъым. И къуэхэм хьэдэІусу ахуиуКІну зыщыгугъа жэм закъуэр Іэщіахат лІыжь тхъэмыщкІэм.

А махуэм къыкІэлъыкІуа жэщым зэрызехьэшхуэ хъхъуащ. Іэпащ1эхуэр зэщІакъуэу пІащІэгъэкІэ жылэр ябгынэрт зэрыпхъуэкІуэхэм. А псори Хьэлым и нэкІэ илъэгъуат.

Зауэм и кІэр хьэдагъэщ, жаІэ. Хьэдагъэ мыхъужт си адэшхуэ-анэшхуэм я дежкІэ ар. Зауэ гущІэгъунэшэм я къуитхур ихьат. Шынагъуэт нэмыщэм зэхафыщІауэ зэфІэгъэувэжын хуей жылэм и тепльэри. Къуажэхэм «псэ къахьхьэжу» щыхуежьэм, школхэми 1943 гъэм и фоІадэм сабийхэм кІуэн щІадзэжащ. Си адэ Кърым жылитІым я школ унафэщІу ягъэкІуами, зыхунэса щымыІэу зауэм дыркъуэу кьытрина и уІэгъэр къэнтэжри, 1944 гъэм и ГъатхэпІэ мазэм дунейм ехьжащ. Абы ижь иту дунейм ехьжащ си адэшхуэ Сэлэдули, мыгувэу яКІэлъыкІуэжащ си анэшхуэ Гуащэкъани. Адэжь лъапсэр нэщІ щыхъум, Хьэмышцэ и щІалитІыр, Хьэлымрэ Алийрэ, Туебйхэ я анэшым ящэжащ, я анэр зэрысымаджэм къыхэкІыу. Сэри Ислъэмей къуажэм дэс си анэш Хъущтхэ псэупІэ схуэхъуащ.

Зауэ нэужь ильэсхэр егъэлеяуэ хьэлъащ: цІыхухэм яшхын ямыІэу, я фэм ирагалъхьэн ямыгъэту, гъэсапныпхъэкІи гугъу ехьу. Жэмкіэ вэрт, гъавэр Іэкіэ Іуахыжьырт, губгъуэм жэщми хэсу цІыхур лажьэрт. Сэри си анэ дэлъхуэм сыщІыгъуу губгъуэм сыдэкІырт, схуэщІэшхуэ щымыІэми, зэрыхъукІэ нэхъыжьхъэм сапэІэбэрт. Бригадирэм хуабжьу загъэткІийрт, лей щызэрахьи кхъхуу. ЩхьэтепІэншэу къэна цІыхубэхэр хэгурькъеихьат.

Си анэр 1949 гъэм унагъуэ ихьэжащ. Анэдэкіуэу хамэ лъэпкъ сримыгъашэу, си анэшхуэм сызриубыдыІэжри, балигъ сыхьухункІэ сипІащ, сригъэджащ, сигъэсащ. ГъащІэм и пІалъэм фІыуэ хэзыщІыкІ, абы и гугъуехь куэд натІэ зыхэхъуа си анэшхуэм псэухункІэ и жьІэм сыщІэтащ. Нобэ хэт и фІэщ пхуэщІи а зэман бзаджэм цІыхухэр нэхъ гущІэгъуныуэ, нэхъ гулъытэ зэхуащІу зэрыщІтар жьпІэмэ.

Дзэм къуныкъу щысщІа нэужь, Налшык къалэм дэт кооперативе техникумым сыщеджащ, Тэрч къалэм дэта райпом сыщылэжьащ.

Си адэ къуэшым и бынхэу Хьэлымрэ Алийри унагъуэ яухуэжащ. Ауэ гъащІэ мащІэщ иІар Алий - быным я насып хуиту хэплъэну хунэмыс дунейм ехьжащ.

Зэшхэм я гуныкъыгъуэт я адэ Хьэмышцэ и кІуэдыкІар зэрамыщІэр икІи зэрымыуэу абы и хьэбар лъысхъэрти, Ставрополь щыналъэм хьихьэ Стаброевскэ станицэм щыІэ сэлэт къуэшыкхъэм щІэлъу ар къаГъуэтыжащ. Накъыгъэм и 9-м ирихьэлІэу сэри я быным хэри дызэгъусэу ильэс куэдкІэ абы и кхъащхьэм декІуэлІащ.

Жьгым къудамэщІэхэр къызэрыкъуэжьым хуэдэу, ди лъэпкъыми зыкъиужьыжащ, ауэ зауэм и бынхэм ди нэгу щІэкІам хуэдэ Тхъэм зыми иримыгъэлагъу афІэкІа. Сыт хуэдэ гугъуехьрэ лъэпощхьэпорэ гъащІэм упщІигъэувэми, ар зэгуэр блэкІынурэ, а гъащІэ дыдэм укъыхэнэжынущ. Насыпщ и хабзэрэ и цІыхугъэрэ хуэпэжу ар къызэзынэкІыфм.

АХЪСОР Анибал.
Тэрч къалэ

● Гулъытэ

Сабийхэр ягъэгуфІэ

82-рэ хъурти, дэтхэнэми дыгуасэ лъагъэІэсащ шхыныгуэ Іэфіхэмрэ ахъшэ саугъэт цІыкІухэмрэ.

Районым и унафэщІхэр апхуэдэу ехъуэхъуащ сабий куэд зиІэ унагъуэхэми. Мазхуэшхуэр хуагъэлъапІэу, быин 4 е нэхъыбэ щапІ ина-гъуэшхуэ 40-м абыхэм хуагъэхьэзыращ икІи Іэрагъэхьащ ерыскъы зэмылІэужьыгъуэхэр, Іэфіыкіэхэр зэрыпІъ хъурыжьынхэр.

Псапащ1э Іуэху дахэм жьыджэру хэтащ ДыщэкІхэ я Іэфіыкіэ Іуэхущапіэр. ЩІыпІэм и пашэхэм фІыщІэ хэха хуащІ абы и унафэщІхэми лэжьакІуэхэми, сабийхэм хуаша торт цІыкІухэр дахэу, гурыхьу зэрыхуагъэхьэзырам папщІэ.

ЦІыхухэм хуабжьу гуапэ ящыхъущащ щІыналъэм и унафэщІхэм кьабгъэдэкІа гулъытэр, сабийхэрати, абыхэм я гукъыдэжымрэ дэрэжэгъуэмрэ нэрылъагъуу хэхъуат.

КЪАРДЭН Маритэ.

● Къэбэрдей-Балъкъэрыр нобэ

Гъуазэхэр

Гуманитар къэхутэныгъэхэмкІэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал институтыр къыщыхэІуахагъащІэ зэманхэм щыщІэдзауэ ІуэрыІуатэр нэхъ гулъытэ зиІэхэм ящыщ зыщ. Par дыдэу ди институт щатым хэхуауэ щыта адыгэ уэзщІакІуэ Щэрыплокъуэ Тальостэн и Іуэхущапіэм и унафэщІ Щэрыплокъуэ Тальостэн щытар аращ - «фольклорист».

АБы ХУЭДЭ лІы цІэрыІуэ куэд мы институтым и фІыгъэкІэ телэжьащ адыгэуэрэдыжьхэр, хъыбарыжьхэр, псалъэжьхэр, таурыхъэхэр къыгурыІуениым, тедзэным, щІэныгъэ хабзэм тету къэпщытэным. Апхуэдэу, илъэс 80 ипкІэ къэрал къалащхьэм и тхылъ тедзапІэхэм нэхъ пщІэ зиІэхэм ящыщ зым, «Academia»-м, къыщыдагъэкІауэ щытащ урысыбзэкІэ зэдзэкІауэ адыгэ ІуэрыІуатэм и жанр псоми я нэхъ щыпкъэ щапхъэхэр щ

(КІэлъыкІуэр. ПэщІэдзэр №№37 - 39, 41 - 48, 50 - 51, 54 - 57, 62-хэм итщ).

МЭШБАЩІЭ Исхьэкъ Уафэбгыкъу и нэлат

Тхыдэ роман

Іэта-Ильяс мэдыкьэшхри:

- Насып уиІэти, Нэкъар, абы щыгъуэ уэ утщІыгъуэтэкъым. Къэхъуаращи... Пці ыхужыркъэ-тІэ уэ Жэфар и хьэлыр? Къэбэрдей адыгэхэм Инал Нэху зэрэІэм ирибамПІэурэ, езыми модэ Болгар жьыхуаІэм къыщІэхъуу къэжуэша таурыхъыр «Аспарух и цІэкІэ» кьиужьгъыжри... Сытми, къущхьэ-тэтэр хьэблэ зыПІущым дэсхэр къэбэрдейхэм ящыуштиу Жэфар яужь ихьащ «Аспарух и цІэкІэ».

- НтІэ? - егъэщІагъуэ жаней абрэджым.

- НтІэ, а мывэ бгъэунщІагъэхэм зыщІрагъэІубэжьи хуэдэу щхьэнштэ-къым къущхьэ-тэтэрхэр: зэхыхьэри Жэфару пПьагъэр, дэри дригъэсу, кърахужьжащ.

- Жумыіэт апхуэдэу, нэгъуей, - Абрэджыр пІащІэу Іэта-Ильяс пэрэуэри, Нэкъар деж зыщиуэзхуэ щІыкІэу: - Къущхьэ-тэтэрхэм Жэфар жиІэхэр кьиз эрыхуамыгъэдахэр кьыдгурыІуэри, дэри Бэхъуным дегиящ. ГурыдгъэІуащ зыми ар кьиз эрыхуимыдэнур. Абдеж езым и закъуэу кьыщІыдэнри, уэ уэщхьу, ди занщІэр ди гъэзугу, дыкъежьэжащ.

- Жэфар апхуэдэу фызэгияр? Хуабжьу мэпщІантІэ ар фэ къэвгиям пащІэ! УвыІэн фи гуГьэжу ара? - Нэкъар Абрэджым Іурыпльэри, и щхьэ жэуап иретыж: - Увы Іэнэхьым-тІэ!

Мамсырыр иджы егупсысыр: «Кърым хъаныи и дзэхэм къущхьэ-тэтэрхэри хашэну иужь итщ мы сэ сльагъуэхэм. ДощІэри, ари хъарзынэщ. Къэбэрдейхэри жьІэзыфІэщщ армыхъумэ, къущхьэхэм я нысашэхэм хэту, шыгъупІастэ зэщыхьу... я пащІащхьэ джэдгъи зэрытрищІэм щхьэ гу лъамытэжрэт? Мырзэбэч трипьэфэну хэтщ кърымхэм я мурадыр. Насып диІэти, мы нэгъуейр и тІуалэм хуитыжкъым. ПльагъуркъэМырзэбэч къыззыщыджар! Аращ-тІэ, сыпщІэнэрызэкІуэтэкъым мызыгъэгъукІэ. Адыгэхэм ягурызагъэІуэн сиІащ иджы».

- ПльагъуркъэаНэкъар зэрыІущыр? - Мырзэбэч нэгъуейм йоупщІ. - Сэ зэи щэч къытесхьэртэкъым абы и Іущагъым. Уэ, Нэкъар, икІи унэхъыщІэт, мыдэ, зы лъэІу пхузиІэщ... Си щІалэр сэ сэщхьу хьыжьэу цІыхухэм яІуатэ. Сызыхуейрат: БэлэтокъуэпщІэм и жьлэ унэсрэ, щІалэм адыгэ хабзэкІэ «НакІуэІ» жеПІэу кьыскъуэпшатэжэ. УэзгуакІуэр пхуэзлэжьынт, ар кьыскъуэпщІэтэжа!

«Мисыр! КьыфІыдихуащ иджы, шы лІа хьэ енэщІ нэхьеІ, Мырзэбэч си Іуфэлъафэр кьыщІихъуХьар... Хьэуэ, ятІасэ, уи фІэщу апхуэдэмкІэ укъыззлъэІуамэ, удэгу-набГэу аращ абы кьикІыр, - егъэщІагъэ жаней абрэджым, - насып джэшыр Іэгубжьэкіэ кьыпхуэсхьыну ухуейти!»

Мамсырыр Іэта-Ильяс нэбгъэкІэ хущІопІь, модрейм и гъэ зэвитІыр нэкъри зэхуишауэ, Мырзэбэчым гу къыпІьымыгтэху йопльакІуэ. ТІури зыпэплъэр Нэкъар и жэуапыр. Мамсырым акъылкІэ хуэзэпщэртэкъым нетІэ, кьызыфІимыгъэІуэхуу Мырзэбэч и щэхур утыкум кьизылъхьа нэгъуейр, иджы быльтырыкум ещхьу зиудыгъуаэ лІитІым зэпахынымщІыпэплъэр.

Ауэ щыхьукІи, Нэкъар зыхищІакІэт нэгъуейм и щэхури, и фейдэри зэрызэрыІыстыу а жэуап къуэпсыр кьиззэрырилъэфжьынур. «Сыт ар?! Зэт... Мырзэбэч и къуэм ІущІ ну зэрыщІэупщІэр, дауи, е Бэлэтокъуэм, е Быжьим езгъэщІэнщ. Ар гурыІуэгъуэщ. Ауэ аркъудейуэ пІэрэт Абрэджкъуаргъыжьыр мы щІыпІэм кьыщІеуэсар? Шэчыбэ иджыри изощІэкІ».

Зыри кьыснэбдзэжьынукъэ, Нэкъар? - Мырзэбэч жэуапым пэпльэрэ ешат.

- Зэхэсхакъым жыпІар.

- ТІэужьІэ сщІыуэ сесакъым, Мамсыр. Шэсыжи ежьэт!

Мырзэбэч и хьэл Іуэнтіар фІыуэ зыщІыхуж Іэта-Ильяс лІым Іуплъэри кьыгурыІуащ иджыпсту ар гъэунтдэрэщхъуэн зэрыхуейр:

- Мырзэбэч, шэджагъуэ нэужьым. Ныкъуэ лъагэрэ лъэщым... - здыжиІэм, нэгъуейм и жьэпхъэбгъур кьыщІэхуауэ кьынэри, къыкъ ищІыруэ, хуэш зыхыхьэ и Іэбэлагъыр кІэзызу мэз хуеймкІэ ишиящ. Шу зыбжанэ щІу къыкІуэцІ-рыкІыпт: - Хэт мор? БэлэтокъуэпщІыр?...

Блэ Іуплъам хуэдэу, Абрэджым зыІэзэшхьэу зыщІ зридзащ. Мамсырым дежкІэ епсэлъэкІри:

- Уэыхуущысыр?

- Дыззэшууэгъут-тІэ уэрэ сэрэ? - хупогуфІыкІ абы жаней абрэджыр.

Мырзэбэч шыр лъэхъуфІу еутІыпщри, хьэмкІэу мэз гуэрэныкІэ еунэтІ. Нэгъуейри, хьэмкІэлъэхъуу ещхьу абы кІэлъоПІащІэ. ШууитІыр гуэрэн Іувым хэкІуэта нэужь, Нэкъар зыкъэІэтыжьи, и цеищхъуэм йосэбауэ, кьамэ-бгырыпхэр зэрегъэзахуэ, пыІэ хъурыфэ лъагэр зэщцхэрегъэзэгъэжри, шууитху къэблэгъам мыПІащІэу япожь:

- ФІэхъус апщий! ФыпІащІэу щытмэ: «Гъэгу махуэ!»

- Уэрэ ар, Нэкъар? - Бэлэтокъуэпщым кьицІыхужащ фІэхъусклэ къыпежьа лІы кьригъэр. Пщым жьы щІэту шум зыкъригъэлъэтэхащ. Бэлэтокъуэм иужь иту епсыхащ и шу гъусэхэри.

- Гуапэ сщІыхьащ, зиусхэн, абаззхэ лъэпкъ хасэм дызэщІэзэрыщІыхьу лъандэрэ сызэрумыгъэгъуащэр.

- АдыгитІ зэрыгъэгъуэщэжмэ, Мамсыр, ди дунейр къэщІэщэжынщ. Хабзэкъыми, дыноупщІынукъым мо щІэпхъуэжа шууитІыр зи хэтым. Уэращи, нытхуеблагъэ. Ди жьлэ мыбдеж гъунэгъуущ.

- Тхьэм фиузэщІ, зиусхэн. Сигу илът уи деж сынекІуэлІэну. Уи пхъурылъхур, Даур, слъагъуи папщІэ, сынэкІуэнути, мо ІукІыжа шууитІым сагъэзгуащ. Пэжыр жысІэнщи, уэри сыномыпсэлъхьлІэу хъунукъым, адыгэ Іуэху зэхэмыбэ гуэрэм екъэлІаУуэ...

- Неблагъэ, Нэкъар. Си пхъурылъхур Мэхъуэшым Іуэхутхъэбзащ дгъэкІуащ. Нобэ-ныжэбэ къэсыжьыну дыпоплъэ.

Бейгуэл нэхъыжьым ПІейтейуэ:

- Зиусхэн, мо шухэр жыжьэ ІукІынущ... ЕПэ итар Абрэджырауэ хузогъэфащэ.

КІэмыргуеипщІыр мамыру погуфІыкІ:

- Андемыркъан, къыдыхьэр думыхуж, дэкІыжьыр умыбыдэ.

XVIII

КЪРЫМ хъаныгъуэм и жылагъуэ унафэхэр зезыгъэкІуэ Бахъшысэрей Диваныр нобэ-пшэдей зэхьыхьэнут. Миншакъэр Мэремрэ кърихьэлІат Бахъшысэрей къалэм и зэхэвэ-зэхэжьэгъуэ дыдэм: дэнэкІэ зыгъаи, гъуэхэр шууэ зэхэзекІуэрт. Хъанхэм хабзэ зэрахузэхуэхуауэ, щІынальэм исхэм хъыбар ирагъащІэрт зэхуэсышхуэр щІыпІэхыхьэнымрэ щІызэхтыхэнымрэ. Бахъшысэрей къалэм и хьэблэ пхыдзахэми къалащхьэхэм пэжыжьэ жылэхэми нэсырт иджы а къэрал гъуэхэр.

Зауэр щыІэнрэ щымыІэнрэ зэхуэсышхуэм зэрелытари, зэпэщІэувэхэр щымыгъэкІэ зэІэпыкІыну кьрымхэр зэрыгугъэхэри жаІэурэ гъуэхэм мусльымэнхэр кьыхураджэрт Алыхьым ельэІуну. Апхуэдэу кьыхуеезыджэхэм пІалъэ-пІалъэкІэрэ кьызыкІыщІэрт Тыркум и султІан Ахьмэд Ещанэмрэ Кьрымым и хъан пажэ Хьэджэт-Джиий Езанэмрэ я щІэжр. Диван зэхуэсышхуэм зэхэзекІуэрэ хъэргъэшырГъэрэ мусльымэнхэм ирамышІэкІыну лъаІуэрт гъуэхэр.

Бахъшысэрей зи щІэпэлъагъу Джэрыджэр псоми щІэщыгъэнэжкІэ епльырти, и къэуІэбжьышым кІэ иІэтэкъым. Дауэт зэримыгъэщІэгъуэнури? Утыкуэхуэхэм изу итт хъщІапкъ кусэ зэмылІэужьыгъуэхэр. Абыхэм щамыщэжкІуэдыжт: ерыскъыпхъэ зэхуэмыдэжьым щегъэжьауэ Мэкъэм зэи зытемыплІа, зищІысми зыри химыщІыкІ хьэпшып щІыкІуфэкІуэхэрэ гъущІыкІэ и пхъэхэкІ Іэмэпсымэхэмрэ щимыІухьжу. Мыбдеж кэдэщІэу щызэблахьырт щІэрэ гъунэрэ зимиІэ щэкІІэужькІыгъуэхэр: къэдабэу, упщІу, дарийуэ, лъахъстэну, данэу. Жьуэазэ уэнэшэку Іэтэхэм къабгъэдэлът упщІ лъэгурыдзхэмрэ алэрыбгъу зэпэплІимэ щІыкІуэмрэ... Дэтхэнэ уеплъын, дэтхэнэми уущэупщІэн?

- Бжьэ матэм хуэдэщ мы дыкъызыхьыхьар... - щхьэхуэпсалъэ ещІ Джэрыджэм.

- Ыхьы... хуэдэщ. Бжьэ... матэм... - гупсысэ жьыжьэ гуэрхэм дэгу-дэгуу къапхопсэлъыкІ Миншакъ.

Бахъшысэрей бззэрым тета адыгэ бзыпхъугъэр къэбэрдей лІитІым къаэзрыкІэпхъыбгэрэ Ашабэр хэгупсысэ псэльэгъуей хъыгт. Абы лъандэрэ маХуитІ-щы дэкІыжа пэтми, Миншакъ иджыпстуи зилъагурт а бзыпхъугъэм и пащхьэ иту. Ашабэр цІыку зыбжанэм яхуэзакІэт а махуэхэм къриубыдэу. КьызытекІухьа Іуэхум екъэлІауэ лІым, мызэ-мытІэу, Пафос къахуигъэльэгъуа лъащІэмэ тригъэзат.

ЛыщапІэм щІэт лІыжьхэ тхыпэ цІыкІур, напщІэжу хъужауэ, кьанльафэт. Псом хуэмыдэжу Ашабэм кьыщепсальэкІэ, щхьидрэ дальэрэ нэхьеІ, зихьу-зиль кьыфІэщыпт Мэрем. «Яраби, Миншакъ мыбы зэрыщыгугъыу кьыпихыну сытыт?» - егупсысыр щІалэр. Ауэ щІыхьэкІи, ХьэтІохъуущыкъыІ къыщІэкІа махуэ лъандэрэ, Ашабэр иджыпсту хуэдэу нэфІэгуфІэу Мэрем зэи илъэгъуатэкъым.

Ичынды нэужьым къэбэрдей лІитІыр тыкуэн цІыкІум аргуэру Іухьащ. Миншакъ мызыгъэгуКІэ куэдрэ зымыІэжьэу къыщІэкІыжри:

- БжесІаи, зыгуэр кьыддоІэпхъэкІуэ къытщхьэщытщ жысІэри, - и Іупэхэр къемыдаІуэу фІызэтэж лІым.

- Апхуэдизу хъущІэу кьыбжиІар ара? - егъэщІагъуэ щІалэм.

- Аркъудейкъым. ЖаІэркъэ, «БзэгъэиІэ тІэхъуалэщи, бампІэ зиІэр псалъэ лэщ». Арри цІыхущ, мусльымэнщ.

- Сытку хуэдэщцм щІэупщІэну хъыпсэгъэт Мэрем! Арщхьэкіэ къригъэззгъыфар:

- Сыт лъэпкъ хъуну а напщІэхур?

Ашабэр мэдыхьэшх:

- Мис абыкІэ сеупщІыну сигу къэкІакъым... Пафос хуабжьу мыбы дзыхь хуещІ. Араш дэркІэ нэхъыщхьэр.

- КьызгурыІуэркъым, дауэ шыл зэрыпщэнур!

- Ящхэуми!

- Ящхэуми, Миншакъ, зэрыпшхынур... ущымыхьэІуущдзкІэ?!

- Тебгъапсэурэ тебгъэхуэпащ, Джэрыджэ! ХьэІуцыдзхэм я хъангащэм хуэпщафІэр мы тыкуэнырщ щыщащхуэр.

Мэрем и набдзэ фІыцІитІыр холъэпкъ хасэм дызэщІэзэрыщІыху лъандэрэ сызэрумыгъэгъуащэр.

- АдыгитІ зэрыгъэгъуэщэжмэ, Мамсыр, ди дунейр къэщІэщэжынщ. Хабзэкъыми, дыноупщІынукъым мо щІэпхъуэжа шууитІыр зи хэтым. Уэращи, нытхуеблагъэ. Ди жьлэ мыбдеж гъунэгъуущ.

- Тхьэм фиузэщІ, зиусхэн. Сигу илът уи деж сынекІуэлІэну. Уи пхъурылъхур, Даур, слъагъуи папщІэ, сынэкІуэнути, мо ІукІыжа шууитІым сагъэзгуащ. Пэжыр жысІэнщи, уэри сыномыпсэлъхьлІэу хъунукъым, адыгэ Іуэху зэхэмыбэ гуэрэм екъэлІаУуэ...

- Неблагъэ, Нэкъар. Си пхъурылъхур Мэхъуэшым Іуэхутхъэбзащ дгъэкІуащ. Нобэ-ныжэбэ къэсыжьыну дыпоплъэ.

Бейгуэл нэхъыжьым ПІейтейуэ:

- Зиусхэн, мо шухэр жыжьэ ІукІынущ... ЕПэ итар Абрэджырауэ хузогъэфащэ.

КІэмыргуеипщІыр мамыру погуфІыкІ:

- Андемыркъан, къыдыхьэр думыхуж, дэкІыжьыр умыбыдэ.

XVIII

КЪРЫМ хъаныгъуэм и жылагъуэ унафэхэр зезыгъэкІуэ Бахъшысэрей Диваныр нобэ-пшэдей зэхьыхьэнут. Миншакъэр Мэремрэ кърихьэлІат Бахъшысэрей къалэм и зэхэвэ-зэхэжьэгъуэ дыдэм: дэнэкІэ зыгъаи, гъуэхэр шууэ зэхэзекІуэрт. Хъанхэм хабзэ зэрахузэхуэхуауэ, щІынальэм исхэм хъыбар ирагъащІэрт зэхуэсышхуэр щІыпІэхыхьэнымрэ щІызэхтыхэнымрэ. Бахъшысэрей къалэм и хьэблэ пхыдзахэми къалащхьэхэм пэжыжьэ жылэхэми нэсырт иджы а къэрал гъуэхэр.

Зауэр щыІэнрэ щымыІэнрэ зэхуэсышхуэм зэрелытари, зэпэщІэувэхэр щымыгъэкІэ зэІэпыкІыну кьрымхэр зэрыгугъэхэри жаІэурэ гъуэхэм мусльымэнхэр кьыхураджэрт Алыхьым ельэІуну. Апхуэдэу кьыхуеезыджэхэм пІалъэ-пІалъэкІэрэ кьызыкІыщІэрт Тыркум и султІан Ахьмэд Ещанэмрэ Кьрымым и хъан пажэ Хьэджэт-Джиий Езанэмрэ я щІэжр. Диван зэхуэсышхуэм зэхэзекІуэрэ хъэргъэшырГъэрэ мусльымэнхэм ирамышІэкІыну лъаІуэрт гъуэхэр.

Бахъшысэрей зи щІэпэлъагъу Джэрыджэр псоми щІэщыгъэнэжкІэ епльырти, и къэуІэбжьышым кІэ иІэтэкъым. Дауэт зэримыгъэщІэгъуэнури? Утыкуэхуэхэм изу итт хъщІапкъ кусэ зэмылІэужьыгъуэхэр. Абыхэм щамыщэжкІуэдыжт: ерыскъыпхъэ зэхуэмыдэжьым щегъэжьауэ Мэкъэм зэи зытемыплІа, зищІысми зыри химыщІыкІ хьэпшып щІыкІуфэкІуэхэрэ гъущІыкІэ и пхъэхэкІ Іэмэпсымэхэмрэ щимыІухьжу. Мыбдеж кэдэщІэу щызэблахьырт щІэрэ гъунэрэ зимиІэ щэкІІэужькІыгъуэхэр: къэдабэу, упщІу, дарийуэ, лъахъстэну, данэу. Жьуэазэ уэнэшэку Іэтэхэм къабгъэдэлът упщІ лъэгурыдзхэмрэ алэрыбгъу зэпэплІимэ щІыкІуэмрэ... Дэтхэнэ уеплъын, дэтхэнэми уущэупщІэн?

- Бжьэ матэм хуэдэщ мы дыкъызыхьыхьар... - щхьэхуэпсалъэ ещІ Джэрыджэм.

- Ыхьы... хуэдэщ. Бжьэ... матэм... - гупсысэ жьыжьэ гуэрхэм дэгу-дэгуу къапхопсэлъыкІ Миншакъ.

Бахъшысэрей бззэрым тета адыгэ бзыпхъугъэр къэбэрдей лІитІым къаэзрыкІэпхъыбгэрэ Ашабэр хэгупсысэ псэльэгъуей хъыгт. Абы лъандэрэ маХуитІ-щы дэкІыжа пэтми, Миншакъ иджыпстуи зилъагурт а бзыпхъугъэм и пащхьэ иту. Ашабэр цІыку зыбжанэм яхуэзакІэт а махуэхэм къриубыдэу. КьызытекІухьа Іуэхум екъэлІауэ лІым, мызэ-мытІэу, Пафос къахуигъэльэгъуа лъащІэмэ тригъэзат.

ЛыщапІэм щІэт лІыжьхэ тхыпэ цІыкІур, напщІэжу хъужауэ, кьанльафэт. Псом хуэмыдэжу Ашабэм кьыщепсальэкІэ, щхьидрэ дальэрэ нэхьеІ, зихьу-зиль кьыфІэщыпт Мэрем. «Яраби, Миншакъ мыбы зэрыщыгугъыу кьыпихыну сытыт?» - егупсысыр щІалэр. Ауэ щхьхьэкІи, ХьэтІохъуущыкъыІ къыщІэкІа махуэ лъандэрэ, Ашабэр иджыпсту хуэдэу нэфІэгуфІэу Мэрем зэи илъэгъуатэкъым.

Ичынды нэужьым къэбэрдей лІитІым тыкуэн цІыкІум аргуэру Іухьащ. Миншакъ мызыгъэгуКІэ куэдрэ зымыІэжьэу къыщІэкІыжри:

- БжесІаи, зыгуэр кьыддоІэпхъэкІуэ къытщхьэщытщ жысІэри, - и Іупэхэр къемыдаІуэу фІызэтэж лІым.

- Апхуэдизу хъущІэу кьыбжиІар ара? - егъэщІагъуэ щІалэм.

- Аркъудейкъым. ЖаІэркъэ, «БзэгъэиІэ тІэхъуалэщи, бампІэ зиІэр псалъэ лэщ». Арри цІыхущ, мусльымэнщ.

- Сытку хуэдэщцм щІэупщІэну хъыпсэгъэт Мэрем! Арщхьэкіэ къригъэззгъыфар:

- Сыт лъэпкъ хъуну а напщІэхур?

Ашабэр мэдыхьэшх:

- Мис абыкІэ сеупщІыну сигу къэкІакъым... Пафос хуабжьу мыбы дзыхь хуещІ. Араш дэркІэ нэхъыщхьэр.

- КьызгурыІуэркъым, дауэ шыл зэрыпщэнур!

- Ящхэуми!

- Ящхэуми, Миншакъ, зэрыпшхынур... ущымыхьэІуущдзкІэ?!

- Тебгъапсэурэ тебгъэхуэпащ, Джэрыджэ! ХьэІуцыдзхэм я хъангащэм хуэпщафІэр мы тыкуэнырщ щыщащхуэр.

Мэрем и набдзэ фІыцІитІыр холъэпкъ хасэм дызэщІэзэрыщІыхьу лъандэрэ сызэрумыгъэгъуащэр.

- АдыгитІ зэрыгъэгъуэщэжмэ, Мамсыр, ди дунейр къэщІэщэжынщ. Хабзэкъыми, дыноупщІынукъым мо щІэпхъуэжа шууитІыр зи хэтым. Уэращи, нытхуеблагъэ. Ди жьлэ мыбдеж гъунэгъуущ.

- Тхьэм фиузэщІ, зиусхэн. Сигу илът уи деж сынекІуэлІэну. Уи пхъурылъхур, Даур, слъагъуи папщІэ, сынэкІуэнути, мо ІукІыжа шууитІым сагъэзгуащ. Пэжыр жысІэнщи, уэри сыномыпсэлъхьлІэу хъунукъым, адыгэ Іуэху зэхэмыбэ гуэрэм екъэлІаУуэ...

- Неблагъэ, Нэкъар. Си пхъурылъхур Мэхъуэшым Іуэхутхъэбзащ дгъэкІуащ. Нобэ-ныжэбэ къэсыжьыну дыпоплъэ.

Бейгуэл нэхъыжьым ПІейтейуэ:

- Зиусхэн, мо шухэр жыжьэ ІукІынущ... ЕПэ итар Абрэджырауэ хузогъэфащэ.

КІэмыргуеипщІыр мамыру погуфІыкІ:

- Андемыркъан, къыдыхьэр думыхуж, дэкІыжьыр умыбыдэ.

XVIII

КЪРЫМ хъаныгъуэм и жылагъуэ унафэхэр зезыгъэкІуэ Бахъшысэрей Диваныр нобэ-пшэдей зэхьыхьэнут. Миншакъэр Мэремрэ кърихьэлІат Бахъшысэрей къалэм и зэхэвэ-зэхэжьэгъуэ дыдэм: дэнэкІэ зыгъаи, гъуэхэр шууэ зэхэзекІуэрт. Хъанхэм хабзэ зэрахузэхуэхуауэ, щІынальэм исхэм хъыбар ирагъащІэрт зэхуэсышхуэр щІыпІэхыхьэнымрэ щІызэхтыхэнымрэ. Бахъшысэрей къалэм и хьэблэ пхыдзахэми къалащхьэхэм пэжыжьэ жылэхэми нэсырт иджы а къэрал гъуэхэр.

Зауэр щыІэнрэ щымыІэнрэ зэхуэсышхуэм зэрелытари, зэпэщІэувэхэр щымыгъэкІэ зэІэпыкІыну кьрымхэр зэрыгугъэхэри жаІэурэ гъуэхэм мусльымэнхэм кьыхураджэрт Алыхьым ельэІуну. Апхуэдэу кьыхуеезыджэхэм пІалъэ-пІалъэкІэрэ кьызыкІыщІэрт Тыркум и султІан Ахьмэд Ещанэмрэ Кьрымым и хъан пажэ Хьэджэт-Джиий Езанэмрэ я щІэжр. Диван зэхуэсышхуэм зэхэзекІуэрэ хъэргъэшырГъэрэ мусльымэнхэм ирамышІэкІыну лъаІуэрт гъуэхэр.

Бахъшысэрей зи щІэпэлъагъу Джэрыджэр псоми щІэщыгъэнэжкІэ епльырти, и къэуІэбжьышым кІэ иІэтэкъым. Дауэт зэримыгъэщІэгъуэнури? Утыкуэхуэхэм изу итт хъщІапкъ кусэ зэмылІэужьыгъуэхэр. Абыхэм щамыщэжкІуэдыжт: ерыскъыпхъэ зэхуэмыдэжьым щегъэжьауэ Мэкъэм зэи зытемыплІа, зищІысми зыри химыщІыкІ хьэпшып щІыкІуфэкІуэхэрэ гъущІыкІэ и пхъэхэкІ Іэмэпсымэхэмрэ щимыІухьжу. Мыбдеж кэдэщІэу щызэблахьырт щІэрэ гъунэрэ зимиІэ щэкІІэужькІыгъуэхэр: къэдабэу, упщІу, дарийуэ, лъахъстэну, данэу. Жьуэазэ уэнэшэку Іэтэхэм къабгъэдэлът упщІ лъэгурыдзхэмрэ алэрыбгъу зэпэплІимэ щІыкІуэмрэ... Дэтхэнэ уеплъын, дэтхэнэми уущэупщІэн?

- Бжьэ матэм хуэдэщ мы дыкъызыхьыхьар... - щхьэхуэпсалъэ ещІ Джэрыджэм.

- Ыхьы... хуэдэщ. Бжьэ... матэм... - гупсысэ жьыжьэ гуэрхэм дэгу-дэгуу къапхопсэлъыкІ Миншакъ.

Бахъшысэрей бззэрым тета адыгэ бзыпхъугъэр къэбэрдей лІитІым къаэзрыкІэпхъыбгэрэ Ашабэр хэгупсысэ псэльэгъуей хъыгт. Абы лъандэрэ маХуитІ-щы дэкІыжа пэтми, Миншакъ иджыпстуи зилъагурт а бзыпхъугъэм и пащхьэ иту. Ашабэр цІыку зыбжанэм яхуэзакІэт а махуэхэм къриубыдэу. КьызытекІухьа Іуэхум екъэлІауэ лІым, мызэ-мытІэу, Пафос къахуигъэльэгъуа лъащІэмэ тригъэзат.

ЛыщапІэм щІэт лІыжьхэ тхыпэ цІыкІур, напщІэжу хъужауэ, кьанльафэт. Псом хуэмыдэжу Ашабэм кьыщепсальэкІэ, щхьидрэ дальэрэ нэхьеІ, зихьу-зиль кьыфІэщыпт Мэрем. «Яраби, Миншакъ мыбы зэрыщыгугъыу кьыпихыну сытыт?» - егупсысыр щІалэр. Ауэ щхьхьэкІи, ХьэтІохъуущыкъыІ къыщІэкІа махуэ лъандэрэ, Ашабэр иджыпсту хуэдэу нэфІэгуфІэу Мэрем зэи илъэгъуатэкъым.

Ичынды нэужьым къэбэрдей лІитІым тыкуэн цІыкІум аргуэру Іухьащ. Миншакъ мызыгъэгуКІэ куэдрэ зымыІэжьэу къыщІэкІыжри:

- БжесІаи, зыгуэр кьыддоІэпхъэкІуэ къытщхьэщытщ жысІэри, - и Іупэхэр къемыдаІуэу фІызэтэж лІым.

- Апхуэдизу хъущІэу кьыбжиІар ара? - егъэщІагъуэ щІалэм.

- Аркъудейкъым. ЖаІэркъэ, «БзэгъэиІэ тІэхъуалэщи, бампІэ зиІэр псалъэ лэщ». Арри цІыхущ, мусльымэнщ.

- Сытку хуэдэщцм щІэупщІэну хъыпсэгъэт Мэрем! Арщхьэкіэ къригъэззгъыфар:

- Сыт лъэпкъ хъуну а напщІэхур?

Ашабэр мэдыхьэшх:

- Мис абыкІэ сеупщІыну сигу къэкІакъым... Пафос хуабжьу мыбы дзыхь хуещІ. Араш дэркІэ нэхъыщхьэр.

- КьызгурыІуэркъым, дауэ шыл зэрыпщэнур!

- Ящхэуми!

- Ящхэуми, Миншакъ, зэрыпшхынур... ущымыхьэІуущдзкІэ?!

- Тебгъапсэурэ тебгъэхуэпащ, Джэрыджэ! ХьэІуцыдзхэм я хъангащэм хуэпщафІэр мы тыкуэнырщ щыщащхуэр.

Мэрем и набдзэ фІыцІитІыр холъэпкъ хасэм дызэщІэзэрыщІыхьу лъандэрэ сызэрумыгъэгъуащэр.

- АдыгитІ зэрыгъэгъуэщэжмэ, Мамсыр, ди дунейр къэщІэщэжынщ. Хабзэкъыми, дыноупщІынукъым мо щІэпхъуэжа шууитІыр зи хэтым. Уэращи, нытхуеблагъэ. Ди жьлэ мыбдеж гъунэгъуущ.

- Тхьэм фиузэщІ, зиусхэн. Сигу илът уи деж сынекІуэлІэну. Уи пхъурылъхур, Даур, слъагъуи папщІэ, сынэкІуэнути, мо ІукІыжа шууитІым сагъэзгуащ. Пэжыр жысІэнщи, уэри сыномыпсэлъхьлІэу хъунукъым, адыгэ Іуэху зэхэмыбэ гуэрэм екъэлІаУуэ...

- Неблагъэ, Нэкъар. Си пхъурылъхур Мэхъуэшым Іуэхутхъэбзащ дгъэкІуащ. Нобэ-ныжэбэ къэсыжьыну дыпоплъэ.

Бейгуэл нэхъыжьым ПІейтейуэ:

- Зиусхэн, мо шухэр жыжьэ ІукІынущ... ЕПэ итар Абрэджырауэ хузогъэфащэ.

КІэмыргуеипщІыр мамыру погуфІыкІ:

- Андемыркъан, къыдыхьэр думыхуж, дэкІыжьыр умыбыдэ.

XVIII

КЪРЫМ хъаныгъуэм и жылагъуэ унафэхэр зезыгъэкІуэ Бахъшысэрей Диваныр нобэ-пшэдей зэхьыхьэнут. Миншакъэр Мэремрэ кърихьэлІат Бахъшысэрей къалэм и зэхэвэ-зэхэжьэгъуэ дыдэм: дэнэкІэ зыгъаи, гъуэхэр шууэ зэхэзекІуэрт. Хъанхэм хабзэ зэрахузэхуэхуауэ, щІынальэм исхэм хъыбар ирагъащІэрт зэхуэсышхуэр щІыпІэхыхьэнымрэ щІызэхтыхэнымрэ. Бахъшысэрей къалэм и хьэблэ пхыдзахэми къалащхьэхэм пэжыжьэ жылэхэми нэсырт иджы а къэрал гъуэхэр.

Зауэр щыІэнрэ щымыІэнрэ зэхуэсышхуэм зэрелытари, зэпэщІэувэхэр щымыгъэкІэ зэІэпыкІыну кьрымхэр зэрыгугъэхэри жаІэурэ гъуэхэм мусльымэнхэм кьыхураджэрт Алыхьым ельэІуну. Апхуэдэу кьыхуеезыджэхэм пІалъэ-пІалъэкІэрэ кьызыкІыщІэрт Тыркум и султІан Ахьмэд Ещанэмрэ Кьрымым и хъан пажэ Хьэджэт-Джиий Езанэмрэ я щІэжр. Диван зэхуэсышхуэм зэхэзекІуэрэ хъэргъэшырГъэрэ мусльымэнхэм ирамышІэкІыну лъаІуэрт гъуэхэр.

Бахъшысэрей зи щІэпэлъагъу Джэрыджэр псоми щІэщыгъэнэжкІэ епльырти, и къэуІэбжьышым кІэ иІэтэкъым. Дауэт зэримыгъэщІэгъуэнури? Утыкуэхуэхэм изу итт хъщІапкъ кусэ зэмылІэужьыгъуэхэр. Абыхэм щамыщэжкІуэдыжт: ерыскъыпхъэ зэхуэмыдэжьым щегъэжьауэ Мэкъэм зэи зытемыплІа, зищІысми зыри химыщІыкІ хьэпшып щІыкІуфэкІуэхэрэ гъущІыкІэ и пхъэхэкІ Іэмэпсымэхэмрэ щимыІухьжу. Мыбдеж кэдэщІэу щызэблахьырт щІэрэ гъунэрэ зимиІэ щэкІІэужькІыгъуэхэр: къэдабэу, упщІу, дарийуэ, лъахъстэну, данэу. Жьуэазэ уэнэшэку Іэтэхэм къабгъэдэлът упщІ лъэгурыдзхэмрэ алэрыбгъу зэпэплІимэ щІыкІуэмрэ... Дэтхэнэ уеплъын, дэтхэнэми уущэупщІэн?

- Бжьэ матэм хуэдэщ мы дыкъызыхьыхьар... - щхьэхуэпсалъэ ещІ Джэрыджэм.

- Ыхьы... хуэдэщ. Бжьэ... матэм... - гупсысэ жьыжьэ гуэрхэм дэгу-дэгуу къапхопсэлъыкІ Миншакъ.

Бахъшысэрей бззэрым тета адыгэ бзыпхъугъэр къэбэрдей лІитІым къаэзрыкІэпхъыбгэрэ Ашабэр хэгупсысэ псэльэгъуей хъыгт. Абы лъандэрэ маХуитІ-щы дэкІыжа пэтми, Миншакъ иджыпстуи зилъагурт а бзыпхъугъэм и пащхьэ иту. Ашабэр цІыку зыбжанэм яхуэзакІэт а махуэхэм къриубыдэу. КьызытекІухьа Іуэхум екъэлІауэ лІым, мызэ-мытІэу, Пафос къахуигъэльэгъуа лъащІэмэ тригъэзат.

ЛыщапІэм щІэт лІыжьхэ тхыпэ цІыкІур, напщІэжу хъужауэ, кьанльафэт. Псом хуэмыдэжу Ашабэм кьыщепсальэкІэ, щхьидрэ дальэрэ нэхьеІ, зихьу-зиль кьыфІэщыпт Мэрем. «Яраби, Миншакъ мыбы зэрыщыгугъыу кьыпихыну сытыт?» - егупсысыр щІалэр. Ауэ щхьхьэкІи, ХьэтІохъуущыкъыІ къыщІэкІа махуэ лъандэрэ, Ашабэр иджыпсту хуэдэу нэфІэгуфІэу Мэрем зэи илъэгъуатэкъым.

Ичынды нэужьым къэбэрдей лІитІым тыкуэн цІыкІум аргуэру Іухьащ. Миншакъ мызыгъэгуКІэ куэдрэ зымыІэжьэу къыщІэкІыжри:

- БжесІаи, зыгуэр кьыддоІэпхъэкІуэ къытщхьэщытщ жысІэри, - и Іупэхэр къемыдаІуэу фІызэтэж лІым.

- Апхуэдизу хъущІэу кьыбжиІар ара? - егъэщІагъуэ щІалэм.

- Аркъудейкъым. ЖаІэркъэ, «БзэгъэиІэ тІэхъуалэщи, бампІэ зиІэр псалъэ лэщ». Арри цІыхущ, мусльымэнщ.

- Сытку хуэдэщцм щІэупщІэну хъыпсэгъэт Мэрем! Арщхьэкіэ къригъэззгъыфар:

- Сыт лъэпкъ хъуну а напщІэхур?

Ашабэр мэдыхьэшх:

- Мис абыкІэ сеупщІыну сигу къэкІакъым... Пафос хуабжьу мыбы дзыхь хуещІ. Араш дэркІэ нэхъыщхьэр.

- КьызгурыІуэркъым, дауэ шыл зэрыпщэнур!

- Ящхэуми!

- Ящхэуми, Миншакъ, зэрыпшхынур... ущымыхьэІуущдзкІэ?!

- Тебгъапсэурэ т

● Дифі догъэлъапІэ

Хэкупсэ нэс Джэрыджэ Хьэсэн

Жылагъуэ лэжьакІуэ цІэрыІуэ, хьэрычэтыщІэ Іэзэ, цІыху щыпкъэ, адыгэхэм илъэс куэд щІауэ хьэлэлу яхуэлажьэ Джэрыджэ Хьэсэн Хьэнахъуэ и къуэм и ныбжьыр илъэс 70 ирикъуащ.

Джэрыджэр ІэнатІэ зэмылІэужьыныгъэхэм пэрытащ. Абыхэм ящыщщ республикэм и экономикэм дежкІэ мыхьэнэ ин дыдэ зиІэу къэгъэугурыкІуа Налшык ерыскъы комбинатым и инженер нэхъыщхьэу зэрыщытар, мэкъумэш техникэм пыщІа ІэнатІэхэм ящыщ зым кулыкъушхуэ зэрыщыІэрихьар, нэгъуэщІхэри. Зи гугъу тщІа лъэхъэнэхэми, абы кьыкІэлыкІуа илъэсхэми Хьэсэн хьэрычэт Іуэхуми жыджэру хэтащ, а лъэныкъуэми екъуІэныгъэфІхэр кьыщигъэлъагъуащ. И махуэ лъапІэм ирихьэлІэу Джэрыджэм уплІэ зыбжанэкІэ зыхуэдгъэзащ, абыхэм яхуэфащэн зыхуэпхэмкІи кьыддэгъэшащ.

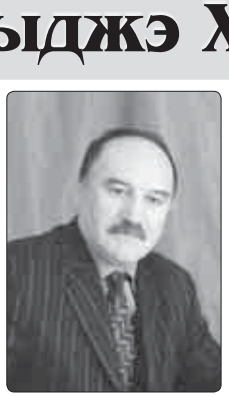

- ЖЭМТХЬЭПЭ къуажэ дыкъыщыхьащ, ди сабиигъэр абы щетхьэкІащ, школыр кьыщыдухащ. Къуажэм дэс нэхъ унагъуэхэу дыдэхэм дащыщт, зэкъуэшитхурэ зэшыпхъуитхурэ дыхьуу. Ди адэр, Хьэнахъуэ, лэжьакІуэжь жыхуаІэм хуэдэу колхозым хэту, Хэку зауэшхуэр кьыщыхъеймі, 115-нэ шу дивизэм хагъэхьат. ТекІуэнигъэ нэужьым кьигъэзэжри, куэдрэ колхозым хэлэжьыхьащ. Ди адэм жыг хадэшхуэ игъэкІыу щытащ. ДызэрапІари аращ. Къуажэм и мызакъуэу, Къэбэрдей псом жыг хадэ нэхъ ин дыдэ щызиІахэм дащыщщ.

- А жыг хадэм и къежьэкІэ хъуам кьытхутепсэлъыхьыт, Хьэсэн.

- Ялэ дунейпсо зауэм хэтащ ди хьэблэм щыщ щІалэ, Щоджэн Бэчмырзэ. Зэрыдохутырыщхуэм и мызакъуэу, абы кІэщыж хищІыкІырт. Пащтыхьыдзэм хэту ар Австро-Венгриием щыщІам, гу льитащ игъащІэм имылъэгъуа жыг лІэужьыгъуэхэр а щІыпІэм кьызэрыщыкІым. Кьыщигъэзэжьым, абыхэм я жылэхэм щыщ кьыздихьауэ щытащ. Мис а Бэчмырзэ и фІыгъэщ ди къуажэм дэсахэм я нэхъыбэм жыг лІэужьжьыгъуэщІэхэр къэгъэкІыным зратауэ зэрыщытар. АрщхьэкІэ, къэралым кьыщрахьэжьа Іэзху бгъэдыхьэкІэщІэм, «продразвёрсткэ» жыхуаІэм, ипкъ иткІэ жыг къэс налог тралъхьэу кьыщащІэм, кьуажэдэсхэм я нэхъыбэм, мащІэ дыдэ фІэкІа къэмынэу, я жыг хадэхэр ираупщІыкІыжауэ щытащ. А закъуэтІакъуэм ди адэр кьыщыти, абы и фІыгъэкІэ дэ жыг хадэшхуэ ДиІэу дыкъэхъуащ. Гъатхэ хъуамэ, цІыхухэр адэкІэ-мыдэкІэ, уеблэмэ Джылъахьстэнейм нэс, кьиКІыурэ ди деж накІуэрт, мыІэрысэ щхьэкІэ.

- Курыт адэжапІэм ехьэлІауэ уигу нэхъ кьинахэм я гугъу кьытхуэщІыт, Хьэсэн.

- Еянэ классыр кьыщызыхам, гъэ къэси хуэдэу, колхоз губгъуэм диту, езджакІуэ бригадэм я Іэтащхьэу сыхахри, мэкъу пыдупщІу, ар зэщІэтхуэжу дыкъекІуэкІащ. 9-нэ, 10-нэ классхэм сыщыщІэсами апхуэдэу дылэжьащ. Сыбригадирми, адрейхэм садэпщІэрт, мэкъуи садеуэрт. Ахъшэ хъарзыни кьыдатырт. СоощІэж, «нэхъыфІу лажьэхэр Тбилиси федгъэзэнущ» жаІэри, губгъуэм ита цІыхуищэм ящыщу цІыху 18-р дыкъыхахауэ зэрыщытар. Си гуапэу ноби сиригъ кьэзгъэкІыжьыр аращи, а къалэм нэгузгъэужьакІуэ дашат, колхозым кьыстухуиха ГАЗ-51автомашинэм и кузовым хъуэзэ иракъуэрар абы дэ дыхэсу. Колхозым кьыщызлэжьамкІэ кІэстум зэфІэт, бэлъто, вакъэ абы кьыщыщІэхури дыкъэкІуэжауэ щытащ. Тбилиси нэхъ хъэпшыпыфІ зэдэщыІа СССР-м итакъым. Апхуэдэу фІыуэ хэдухащ дэ школыр.

- Университетым и сыт хуэдэ факультет зэпэщІыкІэ узыщыдежар?

- Мэкъумэш хозяйствэм и механизацэ факультетырщ. Конкурсышхуэ щыІэу сыщІэтІысхьэри, ар къэзухащ. ЩІэныгъэ нэхъыщхьэ кьыззэрыщыдатам нэмыщІ, тракторист, комбайнёр ІэщІагъэхэми дыщыхуагъэсат. Сыщысютдентми сылэжьащ. ЕтІуанэ курсым сыщІэсу къуаблауэ щытащ щІалэгъуалэм ящыщу хуейкэр щІыщІэм Гъэмахуэм ягъакІуэу. Арати, Жэмтхьэлэ Илпщэм щхьэщэ «Сукан-Су» колхозым и цІэкІэ абы саутІыпщат, ди адэм и лъэІыкІэ апхуэдэу схузэрагъэпэщауэ. Сыздэщыщам къыщыхэлажьамкІэ зысхуапэрт, ди адэ-анэм затеэмыгъэзэлъэу.

- Хьэсэн, еджапІэ нэхъыщхьэм дэз къуэлыкъум пыщІа Іэщіагъэмэ фыщыхуэгъэзащ?

- АтІэ. Университетыр кьэзуха иужькІэ, дзэм кулыкъу щысщІэну КъуэкІыпІэ Жыжьэм сагъакІуэри, Приморскэ крайм хьихьэ Уссурийскэ кьаІэм кьедза частхэм ящыщ зым офицеру илъэситкІэ сыщыІащ. ЯпэщІыкІэ штабым и унафэщІым сридзІэпыкъуэгъуу, кІэтъыкІуэу ротэм сриІэтащхьэу, иужьрей илъэс ныкъуэм полкым ерыскъы ІэхуэхэмкІэ и ІэнатІэм сриунафэщІу. СыкъущыкІуэжам, запасым и офицеру сыкъалытъэрти, дзэ Іуэхуэм щыхурагъаджэ-щыхуэгъасэ «дерсхэм» драджэрт. Абыхэм ящыщ зым кьыщызатащ батальоным и унафэщІ кулыкъур зезыхъэ хабзэ капитан званиери. Седжэху, спорт Іуэхуэмри сыхэтащ, алыдж-урым бэнэкІэмкІэ мастерым и кандидат щІэри кьысфІащауэ сыкъыхэкІыжащ.

Армэм сыкъикІыжа иужькІэ, республикэм мэкъумэш техникэм пыщІа и ІэнатІэ нэхъ ин дыдэм инженеру сыкъащтащ, хьэрычэт Іуэхуми зестащ. Си ныбжьэгъумрэ сэрэ зыгуэрхэр кьэдгупсысу щІэддзащ: Лашынкъэлі дэс ди цІыхугъэм и щІым бжьын щыхэтсащ, Нартан кьуажэ дэс нэгъуэщІ ди ныбжьэгъум дежь щыдгъэува теплицэм тюльпан кьыщыдгъэкІыу кьэдублащ. А удз лІэужьыгъуэм кьызита хэхъуэмкІэ си апэ машинэр хъэсщэхуауэ щытащ. Ауэрэ, теплицэр нэхъ иныж тщІащ, нэхъри зыдужьащ. Уеблэмэ, Урысейм щыщу ди продукцэр зыщэхунэм дагурыІуэрэ, кхъухьльатэкІэ ар зэрахуедгъэшэнум дыхуэхъэзыру дыкъекІуэкІыурэ, зэуэзэпсэу псори лъэпъэжащ - си ныбжьэгъур, и кІэлъыплъыгъуэти, а жэщым кьеуа щІыпІэм хуэбэлэрэгъри, ди удз гъэгъахэм ящыщу зыри кьелатэкІыж.

- Епхьэкіа лэжьыгъэхэм ящыщу, мыбы си гупсысэр нэхъ тезухуарэт, си гуащІэ нэхъ хэслъхьарэт яхужыпІэну, дэтхэнэхэра уи гум нэхъ кьинар?

- Бжеслэмэ, уи фІэщ мыхъункІи хъунщ ар, ауэ сыт хуэдэ ІэнатІэ сыпэрытами, си гур зыгъэбатэрэ си гукъыдэжьи кьэзыІэту си нэгу нэхъ кьыщІэувэжыр жэщым комбайным сытесу, гъавэу щІэзгъэщэщыр бункерым из хъуарэ машинэр кьыІухьауэ щыІуэшыи дежт. Абы гухэхъуэу кьызитым хуэдэ нэгъуэщІым кьызммытыну кІэщыхъурт абы щыгъуэ... Апхуэдизу цІыхум и гур хэзыгъахъуэр, сэ кьызэрызгурыІуэмкІэ, «щІакъуэ» жыхуаІэр кьызыхащІыкІыр езым и Іэкіэ зэхуихьэсауэ зэриІьагъуэжырщ. Кьызыхэкіри кьуажэм сыкьызэрыщыхъуар, а щІым сызэрепхар, иужькІэ агрономием сыщІэтІысхьэу ари кьызэрызухар аракъэнт, дауи.

Ерыскъы комбинатым илъэси 10-кІэ сыщылэжьауэ, къэралым ди нэгу кьытхуэщІэмыгъэхьа зэхуэхъІныныгъэхэр кьыщыхъуу, Совет Союзым хэт республикэхэр зэхэсІыжу хуежьащ. АрщхьэкІэ, апхуэдизыр щІэзэхъэтуэжьм, дэ дыкъызэтенэн тхуэзэфІэкІат. Сэ Москва цІыхугъэ щІэзиІэти, абы запытщІарэ фошыгъур зыІэрыдгъэхьауэ, кьыщІэдгъэкІ продукцэр Новгород Ищхьэрэм едгъашІэу, абыхэм ахъшэ хьэзыр кьыдату дыкъекІуэкІащ. ЖыпІэнэр арамэ, цІыхухэм яшхын ямыгъэуту псори щыпльэпльэж зэманым, ди деж щылажьэхэм зыщІэсхи фэтэр нэгъунэ кьахуэтщІэхуэу. Апхуэдэу дыкъэгъуэгурыкІуащ, аркъэ кьэщІэгъэзкІыным ди ІуэхущапІэмэ зригтыху. ИужькІэ абы сыдэтыжакъым...

Республикэм и «Агропром»-м зэрылажьэ ІэмэпсымэхэмкІэ и къудамэм и унафэщІу сыщыщІам, ди щІасэ-димыщІасэми, къэрал псор кьызэхэткІухьын хуей хъурт, оборудованэ нэхъыфІ дыдэхэм дыльыхъуэрэ ахэр ди щІынальэм къитшэу. Консерв щащІ, псы щрагъахъуэ, хьэлвэ щагъэхьэзыр зэпэщІ дэрат. Ауэрэ здекІуэкІым, Одессэ щыІэ ІэщіагъэлІхэм хъыбар зэбграгъэхащ, «фызыхуей заводхэм хуэдэ къэтхуэнуц» жаІэу, икІи щапхъэ папщІэу зэхагъэува я Іэмэпсымэр Москва и ВДНХ-м дагъэуващ. Ар зэхэзыха ди министрым сриджащ икІи «КІуэ, мыр зищІысыр зэгъащІэ, уэращ апхуэдэхэм хэзыщІыкІыр», - кьызжиІащ. Сожьэри, ВДНХ-м кьыщызогъуэт а заводыр Москва кьезыгъэшахэр. ДызэгурыІуэ иужь, Одессэ сокІуэ. Сызыхуэзахэм яжьзоІэ заводыр дигу зэрырихьар. А Іуэхум ахэр апхуэдизу щыгуфІыкІати, «япэ фыкьыщзэрыщам папщІэ, уасэ тедмыльхьэу мыр фыдот, фхуэгъэлажьэ закъуэмэ, афІэкІа дыхуейкъым» жыкІэжаІати, Іэмэпсымэр, ди министрым и унафэкІэ, Кэнжэ ирагъэшащ (абы щыгъуэ а колхозым и унафэщІыр Унэжокъуэ Борист). Абы хъарзынэу щызэтраухуащ, лажьэуи ирагъэжьат. АрщхьэкІэ, аркъэ кьыздэгъэкІынырр кьэралым хуит щищІыжьым, Кэнжэ дэта коренэ заводым и Іуэхури абы хуагъэкІуащ, кьахуэтІэ кьызэрыщІэкІ кьыщымыгъэсбэпэж хъуащ.

- Хьэсэн, дызэрыщыгъуэзэмкІэ, адыгэ Іэпэкъым телажьэ зэгухьэныгъэхэм (хасэхэм) я ззэзгъэуІу советым жыжьэру ухэтщ, Гъэ блэкІаХэм кьриубыдэу я зэгухьэныгъэм схьэІэта Іуэхухэм ящыщщ 2003 гъэм кьыздагъэкІа 131-нэ федеральнэ хабзэм, щІыр къуажэхэм зэрытрагуашэ щІыкІэм ехьэлІам, ди республикэм зэрыщыбгъэдыхьэм фызэпІэужауэ зэрыщытар.

- 131-нэ статьям кьыгъэув щы Іуэхум ехьэлІа хабзэр ипэжьитІэкІэ зищыскри, абыкІэ жаІэну зыхуэяр, сэ кьызэрысІытэмкІэ, иджыри кьыздэсым тэмэму яхуэзэкІэгъэкІым. СымыщІэхэу здекІуэкІым, Парламентым щІэс гуэрым кьыжиІащ: «КьэрушымкІэ щыІэ щІы псори, адыгэхэм игъащІэ пльандэра яІыгъэ хъупІэхэри хьихьэу, ди гъунэгъу лъэпкъыр зыдэс кьэужьэхэм ират». Арати, а Іуэхум ирипІейтейхэм едгъэкІуэкІа пэкІуэм я фІыгъэкІэ, унафэр адэкІи пхьышгъэкІыну хуейкэр щІагупсысыжри, кьызэтрагъэувыІэжауэ щытащ. АрщхьэкІэ, ди жагъуэ зэрыхъунри, ягуэшыну зыхунэсэ щІыгур зэрыратауэ кьэнащ... ГъэщІэгъуэныр аращи, езы лІыщхьэхэм иужьым зыкъыззэрамыуисжауэ, 131-нэ статьям кьиІэгъуэкІ пхагъэкІын Іуэхум яужь ихьэн ипэкІэ, абыхэм 84-нэ статьям кьыщыхьар ягу кьагъэкІыжын хуеящ. Абы итыр мыращ: кьуажэхэм ижькІэрэ яІыгъа хъупІэкэр япэщІыкІэ кьызэгъэщхьэхуэкІауэ, кьэнам унафэ тещІыхьын.

- Уи етІуанэ тхьытыным, «Адыгэкий Олимп» зыфІэпщам, и гугъу кьытхуэщІыт, Хьэсэн.

- Приморскэ краймкІэ тэщхьэнщи, Уссурийск сикІыу Хабаровск сыкІуэрт, мафІэгум сыц. Арати, сызыщІэс купем хъыджэбз щыкІуитІ кьитІысхьащ. Зыкъомрэ дыкІуауэ, ахэр кьызэупщІащ: «Хэт ухъуну?» жаІэри. «ПІэпэкъкІэ сыкъэбэрдейщ», - ястыжащ жэуап. «Апхуэдэ зэхэтхакъым» жаІащ. ИтІанэ, сыкъызэзгъэгъуэтыжри, «черкес жыхуаІэмрэ дэрэ дызщ» жысІащ. Ар зэрызэхахьу, пщащэ цІыкІуитІым я щхьэхэр кьэгъэтІэн, зэпадзыкъ, Лермонтов Михаил щэрджэхэм ятриуха и усэхэм ящыщ зым кьеджэу щІадзащ. Езы тІур литературэмкІэ институт гуэрым щеджэу арат. Дауи, угуфІэнтэкъэ?! КъэвыІэпІэ гуэрым дежь мафІэгум сикІри, хьэджэбз щыкІуитІым шоколад-сытхэр къаХуэсщэхуащ, адыгэхэм (шэрджэсхэм) ятеухуа усэхэр гукІэ зэращІэм щхьэкІэ фІыщІи яхуэсщІащ. Ар кьыщыхъуар 1974 гъэращ... Сыкъэкіуэжауэ, зэманыфІи дэкІауэ, 1998 гъэм мы тхьилъым и япэ кьыздэкІыгъуэр щызгъэхьэзэрым, а хьэджэбз цІыкІуитІыр кьызэджа усэм и пэщІэдзэр эпиграф хуэсщІауэ щытащ. А лъэхъэнэм хуабжьу сэбэп кьысхуэхъуащ журналист Іэщіагъэм хуэІэижьэу Хьэфыщіэ Мухьэмэд, Бицу Анатолэ, Ацкъан Руслан сымэ. Абыхэм куэдым щыгъуазэ сыхуащІащ, сыхуагъэсащ. А зэманым хьэрычэт Іуэхуми сыщекхъулІэрти, Тыркум щІыхь згъэкІуащ. Модэкіэ Адыгейм, мыдэкіэ Шэрджэсым дыщыщІэупщІэри, зэрыдгъэщІэгъуэнур дымыщІэу, цІыху 52-м я цІэ-унэцІкІэр зэдгъэщІащ. Дунейм щытекъухьа адыгэхэм апхуэдизэ спортсмен щІэрыІуэ къахэкІыну си гугъатэкъым. Тхьилъыр Истамбыл къыщыдзэгъэкІащ, и бжьыгъэкІэ мини 5 хъууэ. Ар Хэкум кьишэжьынымкІэ Сэбанщы Назми хуабжьу кьыздэІэпыкъуащ.

ГъэщІэгъуэныр аракъэ, тхьилъыр кьызэрыдэкІам и хъыбар зэхэзыха осетинхэр къакІуэри, абы щыщ зыбжанэ здахьауэ щытащ. ИкІи, куэд дамыгъэкІыу, ди щапхъэм иригъаззри, я спортсменхэм я цІэ-унэцІкІэр иту, езыхэм я тхьилъ кьыдагъэкІащ. Ауэ, сэ кьыззрысльытэмкІэ, дыдейр нэхъ дахэщ икІи зэкІэлъыгъэкІуащ. Зэман дэкІри, си цІыхугъэхэм ящыщ гуэрхэм кьызыпхгъэЫуКІыу щІадзэжащ, иджьпсту диІэ адыгэ спортсменхэр уи япэ тхьилъым ихуам нэхъ рэ куэдкІэ нэхъыбэщІи, тхьилъыр щІэрыщІу кьыдэдгъэгъэкІыж, жаІэу. Арати, Олимп джэгуІэхэм, дунейпсо, европей зэхьэзэхуэхэм я чемпион хуэхэмрэ я кубокэр къэзыхьахэмрэ я цІэ-унэцІкэр щІэрыщІэу зэхуэхьэсыжьи щІэддзэкри, абыхэм я бжьыгъэ 122-м нэтхусащ. Макетыр хьэзыр щыхъум, Волгоград сыкІуэри, абы щылажьэ, ди ныбжьэгъу Чэрим Юрэ зыдзэгъэІэпыкъуащ. ИкІи, 2011 гъэм а къалэм си етІуанэ тхьилъыр кьыщыхсхудгъэкІащ, и теплъэкІи, и гъэщІэрэщІэкІэкІи хуабжьу арэзы дыкъыщІэри текІуэдакІи езэгърабгъыу. Иджы аргуэру мы тхьилъыр щІэрыщІэу кьыздэгъэкІыжьи хуейуэ Ставрополь дэс щІалэхэм кьыщызыпхгъэлуКІыж, ялэрей тІум имыхуауэ кьэдуІэпхъэщэхэм я бжьыгъэ 80-м нэблэгъащи, псори зэхэзгъпльхьжмэ, адыгэ спортсмен цІэрыІуэхэм я бжьыгъэр 200-м щхьэдэхьнущ. Пэжщ, езы тхьилъыр кьыдгъэкІыжьыным иджыри щІэддза щыкІэкъым.

- Хьэсэн, дызэрыщыгъуэзэщи, уэ жылагъуэ Іуэхуэхэм къадэкІуэу псапэ лэжьыным уэхтщ, Жэмтхьэлэ дэт мэжджьытыр езыгъэщІари уэращ.

- Ди къуажэм дэт мэжджьытыр ухуэныжьмкІэ си къуэш Іэмин кьызэдэІэпыкъуат. Ар щыттар 1996 гъэращ. ЖыпІэнэр арамэ, а Іуэхумкіэ ди республикэм япэ дыдэ итахэм дащыщщ. Джабэ гуэр етІэкІщ, щы теткІутэкри, а щІыпІэм мэжджьытыр щедгъэхуэщ. Нэгъабэ си щыпхъу нэхъыщІэм и къауркІэ ар кьагъэщІэрэщІэжащ, и бжэщхьэгубжэкэр зэрахъуэкІащ. Си щІалэм пщІантІэм асфальт трыригъэльхьащ, псы дригъэщІащ, пхъэщхьэмыщхъэ кьыщыпыкІэ ныжьыщІэ щІыкІухэр ибгъуэжкІэ щыхригъэсащ.

ЗэрысщІэжрэ, зыгуэрэхэм сэбэп сахуэхъуэн хуейуэ кьыщІэупльытэ. Нобэми сыапхуэдэщ: зыгуэр тхьэмыщкІапІэ ихуамэ, сымаджэщ щІэхуамэ, си пенсэм щыщ кьыхэзгъэкІыуэр язот, си бынхэри зэрыщІыкІуэр апхуэдэ Іуэхуэхэм хуезгъасэу дыкъекІуэкІащ. Адэкіэ кьыхэзгъэщыну сызыхуейращи, хьэрычэтыщІэ, экономист, юрист Іэзэ Шэшэн Мулэед ди пашэу, иджыпсту аужь дитщ Кьардэн Кьубатийрэ абы и къуэш Къэбардэ, модэкІэ Кьылышийт СультІанбэч, мыдэкІэ Кавказым и лъэпкъэм ящыщу «Дикая дивизия» жыхуаІэм хэта адыгэхэм яхуэфэщэн фэеплъ зэраухудмыгъэуеам, адыгэ хабзэм, бзэм дызэрыхуущыным арэзы дыкъыззримыщІыну, нэгъуэщІ абы хуэдэхэми ехьэлІа Іуэхуэхэр дгъэкІыным.

- УнагъэкІэ сыт хуэхуэдэ, Хьэсэн?

- Дыхъарзынэщ. ЩІалэрэ хъыджэбзрэ ДиІэщи, тІуми гъащІэм увыпІэкІ щаубыдащ. ЩІалэр банк Іуэхуэхэм хэтщ, хъэрычэтыщІэхэм япыщІауэ. Жэмтхьэлэ къуажэм Іуэхущапі э цІыкІу кьыщыщэригъэпэщауэ, абдежьми джэдхэз, мэл щегъэхъуэ. Хьэджэбзыр дохутырщ, хирургщ, медицинэ щІэныгъэхэм я кандидатщ. Тхьэм и фІыщІэкІэ, кьэуРыльхъу-пхъурыльхуэхэр ДиІэщ: щІалэ цІыкІуиплІрэ хьэджэбз цІыкІуитІрэ. Дачэм сыщолажьэ, хадзэкІэхэр бэву кьыщыщэгъэкІ, зы пщыхьэщхьэ кьэмынэу, километр зыхьыблым нэблагъэ лъэсу кьызоКІыхь.

Епсэлъар **КЪУМАХУЭ Асльэнщ.**

● Футбол

Къэбэрдей-Балъкъэрым и гъуащхьауэ нэхъ Іэзэ дыдэ

Щыізэпигъэуаи къэхъуу, 1980 - 1995 гъэхэм Налшык и «Спартак»-м хэтащ, и Іэзагъымрэ псынщІагъымкІэ топджэгум дихьэхэр хуабжьу зытхьэкъуауэ щыта Гъубж Вячеслав. Нобэр кьыздэсым абы и гугъу ящІыжу щІэхщІэхьыурэ зэхьыбох.

Гъубж Вячеслав

БЛЭКІА лІэщІыгъуэм и 80 гъэхэм Мэзкуу щекІуэкІыу щытащ Совет Союзым и «Спартак» командэхэм я щІымахуэ зэхьэзэхуэ. Илъэсым и пэщІэдзэм кьызэрагъэпэщ а зэпеуэхэм я кьалэн нэхъыщхьэт щІыпІэ зэмылІэужьыгъуэм кьыщагъэхьауа футболист ныбжьыщІэхэр кьэхутауэ гуп нэхъыфІхэм хэгъэхьэныр. НэхъыбэУ абы фейдэ кьыхэзыхыр «Спартак» псоми я пашэ Мэзкуум ейрат. ЗэфІэкІ зиІэу зэхьэзэхуэм кьыщыхэжаныкІахэр арат япэу зыпхьуатэр. Къапщтэмэ, а Іэмалымкіэт Хьэпэ Заур Мэзкуу и «Спартак»-м зэрыхашар. Апхуэдэ зэхьэзэхуэхэм ящыщ зым, 1986 гъэм и пэщІэдзэм, нэхъ гъунэгъу къэсцІыхуауэ щытащ илъэс зытхух хуауэ зи цІэр зэхэсх, зи джэгуКІэ дахэм сыдихьэх, ауэ губгъуэм ити фІэкІа зэи сызрымыхьэлІа Гъубж Вячеслав.

Мэзкуу дыщыщІеджэ лъэхъэнэти, ди щІалэхэр зыхэту «Олимпийский» спорткомплексымрэ «Спартак» манежымрэ щекІуэкІ зэхьэзэхуэхэм блэзгъэкІ щымыІэу зризгъэхьэлІэрт. Спорт журналист сыхъуну хуабжьу сыщІэхъуэпсэрти, дауи, зэрыхьукІэ ди командэм хэтхэмрэ тренерхэмрэ захуэзгъаззэрт икІи куэдымкІэ сапкърыупщІыхьырт. Аэрэ репортажу, интервьюуэ, отчёту иужькІэ «Ленин гъэзгу» (иджы «Адыгэ псалъэ») газетым кьыхуезгъэзыжьырти, кьыртредзэрт. Мэзкуу жыжьэм нэхъ Іэунэгъу дызыхуищІыкІт Кьэбэрдей-Балъкъэрым икІа-хэр. Хьэл-щэнкІи, дуней тетыкІэкІи щІалэ ахъырэзэман зыбжанэ хэтащ абы щыгъуэм Налшык и «Спартак»-м. Апхуэдэ зэхэм ящыщ зыт Гъубж Вячеслав. Абы и гури и псэри зэрыхуэзэІуэр нэрылъагъуэт, ауэ джэгуІэ губгъуэм ихьа иужькІэ убыдыпІэнщэ хьэрхуэрэгъуэхэм яфІэкъурт.

Мэзкуу дыщыщІеджэ Гъубж Вячеслав 1962 гъэм дыгъэгъазэм и 12-м Бахъсэн кьалэм кьыщалъхуащ. Топ джэгуным зыщыхуэгъасащ абы дэт сабий-ныбжьыщІэ спорт школым. Техникэ ГъуэзэджэІ, псынщІагъ им зыхэлъ щІалэщІэм псынщІэу гу льатащ икІи, курыт еджапІэр кьызэрихуну, и ныбжьыр илъэс пщыкІуий иджыри мыхъуауэ, Налшык и «Спартак»-м и тренер нэхъыщхьэу абы щыгъуэм лэжьа Іэпщэ Александр иригъэблагъащ. А лъэхъэнэм ди командэр Совет Союзым футболымкІэ щекІуэкІ зэхьэзэхуэм и япэ лигэм щыджэгурт икІи Днепропетровск, Харьков, Вильнюс, Кишинёв, Чтаиси, Душанбе, Симферополь, Одессэ кьалэ инхэм щыщ гупхэр я хьэрхуэрэгъу лъэщт. КьищыпэмыщІауэ, куэд и уасэт кьэрал псом щІэрыІуэ щыхьа Ашэбэкъуэ Руслан, Камарзаев Виктор, Настаев Щамил, Наурыз Басир, Бэч Руслан, Іэхъуэбэч Мулэед сымэ хуэдэхэм я гъусэу джэгупІэ губгъуэм укъихьэну. А щІалэ, футболист гъуэзджэхэм Гъубжыр куэдым хуэдэгъасащ, чэнджэщ щхьэпэ Іэджи кьратащ.

Вячеслав зыхьхьа Налшык и «Спартак»-р 1980 гъэм хуабжьу щытыкІэ гугъэм итт. Ар ерыщу щІэбэнырт япэ лигэм кьыхэнэным икІи, дауи, тегъэщІапІэ ищІыр ныбжькІи ІэзагъкІи нэхъ лІыпІэ иувахэрат. Абы кьыхэкІыу Гъубжыр а илъэсым джэгупІэ губгъуэм тІэу кьиІуэу аращ икІи кьыхэжаныкІыну Іэмал игъэтакъым.

Налшык и «Спартак»-м и гуащхьауэ нэхъ Іэзэ дыдэ хъуну кьызыпэщыдзэ щІалэм и хьэрхуэрэгъуэм топ яхудигъэкІын щыщІидзащ кьыкІэлъыкІуэ илъэсращ. СССР-м футболымкІэ и етІуанэ лигэм и 3-нэ гупым 1981 гъэм накъыгъэм (майм) и 2-м щыізэхэубла зэхьэзэхуэм и пэщІэдзэ зэІуцІэм ди щІалэхэм ящыщагъэблэгъат Орёл и «Спартак»-р. Абы и 72-нэ дакъикъэм япэ дыдэу кьыщыхэжаныкІащ Гъубж Вячеслав. А зэманым ирихьэлІэу Бэч Руслан, Трубицин Сергей, Поповичь Александр сымэ бжьыгъэр 3:0-м нагъэсами, щІалэщІэм и ехьуПІэнгъэм кьыздэджэгухэри стадионым исхэри хуабжьу щыгуфІыкІащ. Хэт а зэманым ищІэнт, Гъубжым и хьэрхуэрэгъуэм иджыри яхудигъэкІыну тоны 164-м (абыхэм ящыщу Налшык и «Спартак»-м и цІэкІэ топ 136-м) ар я щІэздзанІэу?!

Кьэбэрдей-Балъкъэрым и командэ нэхъыщхьэм хэту ди республикэм и щІыхьэр Бахъсэн щыщ щІалэм щимыхьума кьалэшхуэ Совет Союзымрэ Урысей Федерацэмрэ иту кьыщІэкІынкьым. Налшык и «Спартак»-м и фащэр щІгъуэу ар зэІуцІэ 415-м кьихьащ. Абыхэм хьэрхуэрэгъу кьащцыхуэхъахэм я щхьэр щІригъэхьэрт икІи топи 136-рэ яхудигъэкІащ. Апхуэдэ зыхуэзэфІэкІа Налшык и «Спартак»-м зэи хэтакъым. КьищынэмыщІауэ, Гъубжым зэІуцІэ 20-м топ тІурытІ щыдигъэкІащ - апхуэдэ нэгъуэщІ диІэкъым. ИлъэсиккІэ зэхэлъэгъужьу, 1983 - 1988 гъэхэм, я хьэрхуэрэгъуэхэм топ нэхъыбэ дыдэ яхудигъэкІыурэ ар ди «Спартак»-м и гъуащхьауэ нэхъ Іэзэ дыдэ хъуащ.

Кострома и «Спартак», Грозныйм и «Эрзу», Мейкьуапэ и «Дружба», Бахъсэн и «Автозапчать» командэхэми екъулІэныгъэхэр иІэу щыджэгуащ. Аэрри хэпІъхьажмэ, Гъубж Вячеслав 532-рэ хэтащ Совет Союзымрэ Урысей Федерацэмрэ я стадионхэм щыІа зэІуцІэхэм икІи абыхэм 164-рэ кьыщыхэжаныкІащ. Топджэгум апхуэдэ лъэужь дахэ кьыщызыгъэна, Кьэбэрдей-Балъкъэрыр кьызэогъэнри, къэралым кьыщыгъуэтыгъуейр. Ар я хьэрхуэрэгъуэхэм щебгъэрыкІуэкІ Іэмал зэмылІэужьыгъуэхэмкІэ щхьэунаэзэ ищІырти, хабзэр кьыззэпамыудауэ нэхъыбэм кьызэрагъэувыІэфыртэкъым. Абы и фІыгъэкІэ зыхэт командэхэм ренальти Іэджи кьалэжащ икІи текІуэныгъэхэр зыІэрагъэхьащ. Псом хуэмыдэу Вячеслав убыдыгъуейт псори щеша джэгум и кІэухым. ЯгъэщІагъуэрт, а щІалэ Іэмащ Іэ-лъэмащІэм апхуэдизу кьару кьыздрихьэр къахуэмыщІэу.

Илъэс пщыкІуийкІэ пщІэрэ щІыхьэр иІэу зыхэта футбол иным Гъубжыр кьыщыхэжьар 1997 гъэращ. Джэгун щиухари кьыщыщІидза щалъхуа Бахъсэн кьалэращ. Урысей Федерацэм футболымкІэ и етІуанэ дивизионым зыкъыщыізэгъэльэгъуа щІыпІэ «Автозапчасть»-р кьызэгъэпэщынымрэ лъэ быдзкІэ увынымкІэ абы куэд ищІащ.

И ныбжьыр нэсу футболист Іэщіагъэр Іэщ Іыб ищІын хуей хъуами, топ джэгур и гум хуигъэхуакъым. Тренеру лэжьэфын папщІэ ар абы Мэзкуу щыхуеджащ. 2001 гъэм щыщІэдзауэ нобэр кьыздэсым Кьэбэрдей-Балъкъэрым и командэ нэхъыщхьэм и тренер гупым хэтщ, кьалэн зэмылІэужьыгъэхэр и пщэрылъу. Гъубж Вячеслав щытащ Налшык и «Спартак»-м и тренеру, тренер нэхъыщхьэу, премьер-лигэм кІуа «Спартак-Налшыкым» и дублёрхэм я тренер нэхъыщхьэу, клубым и тренер-селекционеру. Иужь илъэсхэм командэм и спорт директорщ.

Сыт хуэдэ ІэнатІэ пэрыувэми, Гъубж Вячеслав хьэлэлу бгъэдэтщ. ДжэгупІэ губгъуэм щитами иджыпстуи ар куэдым я щапхъэщ, унагъуэ быди иІэщ. И къуэ Марат адэ цІэрыІуэм и лъэужь дахэм ирикІуащ. Ар гъуащхьауэу щыджэгуащ Налшык и «Спартак»-м и щІалэгъуалэ гупым, Раменскэм и «Сатурн»-м, Самарэ и «Крылья Советов»-м, уеблэмэ, Урысей Федерацэм и ныбжьыщІэ командэ кьыхэхам ираджэу щытащ. Арщхьэкіэ фэбжь зэмылІэужьыгъуэхэр зэкІэлъхьэужьу игъуэтри, футболым кьыхэжІыжьын хуей хъуащ.

Гъубж Вячеслав Кьэбэрдей-Балъкъэрыр зэрыгъушхуэхэм ящыщ зыщ. ДжэгупІэ губгъуэм кьызэримыкьэжрэ илъэс тІощІым щІигъуами, абы и цІэр ди къэралым и щІыпІэ куэдым нобэми щащІэж, ирогушхуэ. Ахуэдэхэращ щалэгъуалэр спортым дезыгъэзэхыр, футболымрэ гъащІэмрэ лъэужь дахэ хэзыгъэшыр. Адэкіи Тхьэм кьыхуэзпищэ!

ЖЫЛАСЭ Заурбэч.

Редактор нэхъыщхьэ ХЬЭФЫЩІЭ Мухьэмэд

Редколлегием хэтхэр:

ЖьэкІэмыхъу Маринэ (редактор нэхъыщхьэм и япэ къуэдзэ), **ЖылаСэ Заурбэч** (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), **Ширдий Маринэ** (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), **Къашокъуэ Эллэ** (жэуап зыхь секретарь), **Къардэн Маринэ, Къумахуэ Асльэн, НэщІэпыджэ Замирэ, Чэрим Марианнэ, ЩІхьэщэмыщІ Иэ**

Езыгъэтхахэр

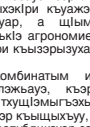

«Адыгэ псалъэ» газетыр КъБР-м и Парламентымрэ Правительствэмрэ иратэтхащ (учредителхэр).

К